

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет міжнародного туризму та економіки
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ
ДЛЯ УКРАЇНИ

Виконав: студент II курсу, групи МТЕ-112м
Спеціальності 242 Туризм

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма Туризмознавство

УСАЧОВ М.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник ВІНДЮК А.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет Міжнародного туризму та економіки

Кафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Ступінь вищої освіти Другий (магістерський) рівень

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри ТГРБ

Валентина ЗАЙЦЕВА

«___» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

УСАЧОВА Максима Володимировича

(прізвище, ім'я по батькові)

- Тема роботи (проекту) Зелений туризм: зарубіжний досвід і перспективи для України
керівник роботи (проекту) ВІНДЮК А.В., д.п.н., професор ,
затвердженні наказом вищого навчального закладу від 18 жовтня 2023 року № 397
- Строк подання студентом роботи (проекту) 01.12.2023 р.
- Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використано нормативно-правову базу України, статистичні дані Державної служби статистики, аналітичні звіти, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-джерела
- Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Зелений туризм як складова світового туризму. Розділ 2. Тенденції розвитку зеленого туризму. Розділ 3. Сучасний стан та перспективи розвитку зеленого туризму в Дніпропетровській області.
- Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
8 таблиць, 2 рисунки

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ВІНДЮК А.В., професор каф. ТГРБ	01.09.2023	02.09.2023
2	ВІНДЮК А.В., професор каф. ТГРБ	23.09.2023	25.09.2023
3	ВІНДЮК А.В., професор каф. ТГРБ	16.10.2023	18.10.2023
Нормо контроль	ГРЕСЬ-ЄВРЕЙНОВА С.В., доцент каф. ТГРБ	28.11-10.12.2023	

7. Дата видачі завдання 1 вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	20.08-01.09.2023	Виконано
2	Вивчення літературних джерел	01.09-10.09.2023	Виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	01.09-01.10.2023	Виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.09-11.10.2023	Виконано
5	Виконання першого розділу	01.10.2023	Виконано
6	Виконання другого розділу	20.10.2023	Виконано
7	Виконання третього розділу	05.11.2023	Виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	06-09.11.2023	Виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	10-11.11.2023	Виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12-15.11.2023	Виконано
11	Перевірка роботи керівником	16-20.11.2023	Виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	22-23.11.2023	Виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-20.11.2023	Виконано
14	Подання роботи на кафедру	01.12.2023	Виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2023	Виконано

Студент

(підпис)

Максим УСАЧОВ

(ім'я та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

Андрій ВІНДЮК

(ім'я та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 102 с., 2 рис., 8 табл., 54 джерела.

Об'єкт дослідження – зелений туризм.

Мета роботи – визначення перспектив розвитку зеленого туризму в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

Методи дослідження: загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема порівняння (при порівнянні України та Європи щодо зеленого туризму), аналіз літературних джерел та Інтернет ресурсів (при розгляді стану та перспектив розвитку сільського відпочинку), узагальнення, статистичний метод.

В першому розділі кваліфікаційної роботи охарактеризовано зелений туризм, як сектор сучасної туріндустрії, розглянуто основні види та форми зеленого туризму. В другому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано сучасний стан розвитку зеленого туризму в світі та в Україні. У третьому розділі кваліфікаційної роботи розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку зеленого туризму в Дніпропетровській області, розроблено зелений тур до с. Гречане, Дніпропетровської області.

У висновках узагальнено основні результати дослідження.

Одержані результати кваліфікаційної роботи можуть використані в туристичній фірмі при організації зелених турів.

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ, УКРАЇНА, ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ,
ТУР, ПРОГРАМА, САДИБА, ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ.

АНОТАЦІЯ

УСАЧОВ М. В. Зелений туризм: зарубіжний досвід і перспективи для України. – Кваліфікаційна робота.

У роботі досліджено зелений туризм: зарубіжний досвід і перспективи для України. Охарактеризовано зелений туризм, як сектор сучасної туріндустрії, розглянуто основні види та форми зеленого туризму. Проаналізовано сучасний стан розвитку зеленого туризму в світі та в Україні. Розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку зеленого туризму в Дніпропетровській області, розроблено зелений тур до с. Гречане, Дніпропетровської області.

Ключові слова: зелений туризм, Україна, Дніпропетровська область, тур, програма, садиба, туристична індустрія.

ANNOTATION

Usachov M.V. Green tourism: foreign experience and prospects for Ukraine. – Qualifying work.

The paper examines green tourism: foreign experience and prospects for Ukraine. Green tourism is characterized as a sector of the modern tourism industry, the main types and forms of green tourism are considered. The current state of development of green tourism in the world and in Ukraine is analyzed. The current state and prospects for the development of green tourism in the Dnipropetrovsk region were considered, and a green tour to the village was developed. Grechane, Dnipropetrovsk region.

Keywords: green tourism, Ukraine, Dnipropetrovsk region, tour, program, estate, tourism industry.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СВІТОВОГО ТУРИЗМУ	10
1.1. Характеристика зеленого туризму як сектора сучасної туріндустрії	10
1.2. Основні види та форми зеленого туризму	14
Висновки до 1 розділу	28
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ	29
2.1. Сучасний стан розвитку зеленого туризму у світі	29
2.2. Особливості розвитку зеленого туризму в Україні	47
2.3. Порівняльний аналіз проблем розвитку сільської місцевості України і Європи	64
Висновки до 2 розділу	73
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	75
3.1. Характеристика Дніпропетровської області	75
3.2. Розробка зеленого туру до с. Гречане, Дніпропетровської області	85
Висновки до 3 розділу	90
ВИСНОВКИ	91
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	94
ДОДАТКИ	99
Додаток А	100
Додаток Б	101
Додаток В	102

ВСТУП

У міру економічного зростання все більшого значення для національної економіки набуває сфера послуг, серед яких особливе місце може бути відведено туризму.

Під час війни в Україні почав розвиватися внутрішній туризм. Не дивлячись на складний воєнний час, українці продовжують подорожувати країною та підтримувати економіку. Лише 21% громадян прийняли рішення не подорожувати задля уникнення небезпечних ситуацій. Після початку війни 45% опитаних українців подорожували країною з туристичною метою. Близько 26% респондентів вирушали у мандрівки 1 – 2 рази, 12% – близько 3 – 5 разів, а 7% опитаних подорожували регіонами більше 7 разів. Через війну у 23% опитаних українців ставлення до мандрівок ніяким чином не змінилося. 21% людей вважають, що цим вони підтримують економіку держави. Проте ще 21% громадян відмовились від туризму через можливу небезпеку. 48% респондентів подорожують переважно влітку. Для 56% опитаних українців вибір пори року для подорожі залежить від відпустки чи канікул, а для 22% головну роль у виборі часу для мандрівки відіграють погодні умови. Також 22% звертають увагу на вартість подорожі. Зелений туризм в реаліях війни має свої особливості (за даними ГС «Візит Юкрейн»).

Зелений туризм – це відносно молодий, але досить перспективний напрямок розвитку сучасного туризму. Для жителів сіл – це додатковий заробіток і можливість поліпшити своє житло. Для місцевої влади і регіону в цілому – приплив додаткових коштів, розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць. Для країни в цілому – можливість розвитку туризму за межами міст, де повністю відсутні готелі, зняття протиріч між містом і селом, а для туристів – можливість недорогого відпочинку в екологічно чистому середовищі.

Вибираючи цей вид відпочинку, жителі великих міст України мають можливість пожити в сільському приватному будинку. Стати жителем

глибинки, навчитися доїти корову, порибалити і сходити на полювання, відчутти себе частиною природи – ця екзотика приваблює все більше бажаючих.

У світі спостерігається поворот від масового туризму до більш змістовним видів подорожей. На зміну трьом S (sun, sea, sand) – сонце, море, пісок приходять три L (landscape, lore, leisure) – пейзаж, традиції, дозвілля. В Україні є що запропонувати – ліричні, часто пасторальні пейзажі, унікальні національні парки, традиційні ремесла і промисли, екологічно чисті продукти і, головне, гостинність і щедрість.

Швидкий ритм життя, урбанізація, впровадження високих технологій та комунікацій створили умови для формування та розвитку сільського зеленого туризму. В Україні цей вид туризму набув поширення в останньому десятиріччі та переживає період становлення як окремої сфери підприємницької діяльності. Враховуючи особливості географічного положення, сприятливість кліматичних умов, культури і традицій, у нашій країні є достатні передумови для розвитку сільського зеленого туризму.

Різні аспекти дослідження даної теми висвітлені в наукових роботах таких вітчизняних вчених, як: В. Васильєва, Ф. Прокопи, Є. Грущинського, Т. Криштоп, Г. Черевко, В. Липчук, Г. Іваницької, Т. Ткаченко, Г. Михайличенко, О. Грець, І. Прокопи, М. Товт, С. Цвілого, Л. Ширіак та іноземних: Б. Бромвелл, Р. Батлер, Ф. Дайкман, К. Кейсі, Л. Лесард, Т. Ратц, Д. Армстронг та ін.

Мета роботи – визначення перспектив розвитку зеленого туризму в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішується кілька основних задач:

- охарактеризувати зелений туризм, як сектор сучасної туріндустрії;
- проаналізувати сучасний стан розвитку зеленого туризму в світі та в Україні;
- розробити зелений тур в Україні.

Об'єктом дослідження є зелений туризм.

Предметом дослідження є сучасний стан та перспективи розвитку зеленого туризму в Україні.

В якості інформаційної бази були використані різні навчальні посібники, статті, монографії вітчизняних і зарубіжних авторів з даної тематики, а також інтернет-ресурси.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використано такі методи дослідження: порівняння (при порівнянні України та Європи щодо зеленого туризму), аналіз літературних джерел та Інтернет ресурсів (при розгляді стану та перспектив розвитку сільського відпочинку, узагальнення, математичний метод, статистику).

Наукова новизна роботи полягає у доповненні даних про стан та розвиток зеленого відпочинку в Україні та Європи.

Практична значимість полягає в розробці програми зеленого відпочинку в Україні яка може бути використаний в туристичній фірмі. Результати дослідження можуть бути використанні при викладанні дисципліни «Спеціалізовані види туризму» для студентів спеціальності 242 «Туризм».

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати, які викладені в кваліфікаційній роботі, доповідалися й обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 10 листопада 2023 р., НУ «Запорізька політехніка») за результатами, якої опубліковано тези доповідей [54].

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань (54 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, основний зміст роботи викладено на 93 сторінках. Робота містить 8 таблиць та 2 рисунка.

РОЗДІЛ 1. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СВІТОВОГО ТУРИЗМУ

1.1. Характеристика зеленого туризму як сектора сучасної туріндустрії

На сьогоднішній день туризм, зокрема зелений – найбільш стрімко зростаюча галузь у світі. Приблизно десять відсотків світового валового продукту приносить міжнародна туристична індустрія. В Європі зелений туризм приносить від 10 до 20 % від загального прибутку індустрії туризму.

Не дивлячись на те, що зелений туризм далеко не нове явище, науковий інтерес до нього в Україні виник лише в останні десятиліття. Це обумовлено тим, що гостро постала проблема занепаду села і внаслідок з'явилась необхідність розробити програми для повернення працездатного населення в села. Ще однією причиною стала криза в сільському господарстві, яка особливо торкнулась малих фермерських володінь. Як результат, виникла ідея впровадження європейського досвіду диверсифікації роботи фермерських господарств, а саме залучення туристів в гостьові будинки на фермах.

Зелений туризм (ще називають – сільський туризм) є діяльністю, яка проходить в контакті з природою, життям у таборі або маленьких селищах. Вона пов'язана з проживанням у сільській місцевості, сільськогосподарською роботою, знайомством життя у невеликих селищах, пішими екскурсіями по природним об'єктам, вивченням флори і фауни. Зелений туризм – це вид туризму, що передбачає відпочинок у сільській, курортній чи природоохоронній місцевостях з використанням належно облаштованих приватних садиб чи інших закладів розміщення [19].

Зелений туризм – явище не нове, відоме, принаймні в Європі, вже з 1970-х років. Найбільший розвиток він отримав у Франції, Італії та Іспанії. Широко поширений подібний вид відпочинку на Кіпрі, в Хорватії та Польщі.

За деякими даними зелений туризм, в тому вигляді, в якому він нам знайомий зараз, виник у Франції в провінції Ельзас в 1952 році. У той час

уряд Франції підтримав пропозицію приймати відпочиваючих на базі фермерських господарств в період економічної кризи. У перший час дана міра розглядалася лише як додатковий дохід для фермерів, але попит не переставав рости і зелений туризм став в 1970-х роках самостійним видом туризму. До того періоду доходи від туризму у багатьох фермерів перевищили доходи від основного виду діяльності, зеленосподарського виробництва. Пізніше, даний вид туризму набув широкого поширення в інших країнах Європи. У наші дні, близько 35% жителів європейських країн віддають перевагу відпочинку в сільській місцевості інших видів туризму [51].

Сучасний етап розвитку світового туризму характеризується зміщенням інтересу подорожуючих від масових до індивідуальних поїздок, переорієнтацією від концепції трьох «S» (Sea – Sun – Sand / Море – Сонце – Пісок) до концепції трьох «L» (Landscape – Lore – Leisure / Природа – Знання – Дозвілля). Зазначені тенденції зумовлені зростанням прихильності суспільства до здорового образу життя, уваги до проблем екологічного та соціального характеру, невідповідністю середовища проживання людини її фізіологічним і психологічним потребам. Така ситуація вимагає формування нової пропозиції туристичного продукту за альтернативними видами туризму, серед яких екологічний, природний, біотуризм, пригодницький, зелений, зелений, агротуризм [11].

Не дивлячись на таку високу популярність даного виду туризму, в науковому співтоваристві, як європейському так і українському, до сих пір немає чіткого визначення зеленому туризму і не виділено його місце в класифікації. Так само практично відсутні практико-орієнтовані дослідження, присвячені зеленому туризму в Україні, хоча потреба в них дуже велика серед тих, хто розвиває цей напрямок.

Зелений туризм – це саме той сектор економіки, який заслуговує на більшу увагу в Україні. Він потенційно може забезпечити значний внесок в економіку села у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від

зовнішньоекономічної діяльності, поповнення державного бюджету через сплату податків, сприяє зниженню імпорту та інтенсифікує використання місцевих сировинних ресурсів.

Іноземні туристи, прихильники відпочинку в українському селі, так само як і регіональні споживачі, сплачують усі відповідні податки, такі як податок на додану вартість та акцизний збір і тягнуть за собою сплату інших податків другими господарюючими суб'єктами.

Зелений туризм – індустрія експорту, яка відрізняється від інших експортних галузей одним важливим аспектом. Більшість експортерів вивозять свої товари з країни до споживача. В туризмі споживач прибуває в країну для того, щоб придбати та спожити вироблені продукти та послуги. Це створює додаткові надходження в місцеву економіку [16].

В умовах несприятливої кон'юнктури внутрішнього й зовнішнього ринку, стагнації виробництва в найгіршому становищі опинилося українське село. Поширюється безробіття, занепадає соціальна інфраструктура зокрема підприємств побутового обслуговування залишилося менше третини. В результаті соціально-економічного занепаду села поглибилася демографічна криза. Як свідчить практика розвинених країн у подоланні вказаних негативних тенденцій можуть відіграти незеленогосподарські види діяльності. В першу чергу, які не вимагають державних капіталовкладень, а можуть задовольнитися поки що використанням існуючих сільських територій, приватного житлового фонду, матеріальних статків. Окрім безпосередніх господарів, що надають послуги з зеленого (агро-, еко-) туризму може отримати робочі місця більшість громади окремо взятого села, яка займається вишивкою, килимарством, гончарством, ткацтвом, різьбярством, писанкарством, ковальством, овочівництвом, садівництвом, бджільництвом, тваринництвом в тому числі конярством. Значну організаційну й методичну допомогу жителям сіл в даному процесі можуть надати сільські, селищні, міські, районні ради, котрі несуть безпосередню відповідальність за сталий розвиток підзвітних їм територій.

Зелений туризм – це сектор туристичної галузі, що використовує природні, культурно-історичні, соціальні та інші ресурси сільських територій для створення комплексного туристичного продукту.

Соціально-економічне значення розвитку зеленого туризму для держави полягає в тому, що він:

- стимулює розвиток селянських господарств, які займаються зеленим туризмом;
- сприяє розвитку місцевої інфраструктури;
- сприяє збуту надлишків сільськогосподарської продукції, збільшуючи додаткові доходи селян і відрахування до місцевих бюджетів;
- активізує місцевий ринок праці, підвищує зайнятість, затримує молодь на селі, знижуючи потребу в закордонному заробітках;
- сприяє охороні туристичних ресурсів, насамперед збереженню етнокультурної самобутності українського села;
- створює можливості для змістовного відпочинку незаможних людей;
- сприяє підвищенню культурного рівня мешканців села та підвищенню екологічної свідомості [5].

Відповідність даним вимогам дозволить зробити зелений туризм перспективним стратегічним напрямком розвитку сільських територій, одним з видів результативного незеленогосподарського бізнесу, вигідного як для сільських жителів, так і місцевої влади, оскільки розвинена туристична інфраструктура сприятливо діє на економічне та соціальне життя сільських територій, дозволяє збільшити податкові надходження до місцевого бюджету, зайнятість і доходи зеленого населення [14].

Отже зелений туризм – це одна з найбільш стрімко зростаюча галузь у світі. Узагальнюючи концептуальні підходи до поняття зеленого туризму, можна запропонувати таке його визначення: зелений туризм – це сектор туристської індустрії, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її особливостей для створення комплексного туристичного продукту. Обов'язковою умовою є те,

щоб засоби розміщення туристів, як правило, індивідуальні, спеціалізовані, перебувал в сільській місцевості або малих містах без промислової та багатоповерхової забудови.

1.2. Основні види та форми зеленого туризму

З початку XXI ст. зелений туризм, за визнанням експертів ВТО, є одним з секторів туристичної індустрії, що динамічно розвиваються. Головною рушійною силою бурхливого розвитку зеленого туризму є швидко зростаючий попит на рекреацію на природі, що визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам. Збільшення попиту на зелений відпочинок зростає внаслідок зменшення тривалості робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі. Тісна взаємодія міських туристів із традиційною сільською культурою веде до глибшого розуміння та поваги до народної культури, сприяє розвитку особистості, призводить до формування її національної свідомості [37].

Зелений туризм одночасно виступає як значна та динамічна індустрія світу, розгалужена соціальна служба зайнятості, система мандрівок та екскурсій, сфера рекреології, яка заснована на антропоекологічній парадигмі. Сьогодні антропогенне навантаження і його деструктивні наслідки спостерігаються практично у всіх секторах світової туристичної індустрії. З огляду на глобальний характер цих проблем, вирішити їх на регіональному або національному рівні практично неможливо. Саме тому на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт «Планета-Земля») 14 червня 1992 р. 182 країни ухвалили програму дій для досягнення стійкого розвитку людства «Agenda 21» («Порядок денний на XXI сторіччя») [21].

Як зазначає В. С. Пазенюк, туризм – це спосіб життя сотні мільйонів людей, привабливе хобі, змістовний спосіб одержання задоволень від

мандрівок, екскурсій, ознайомлення з пам'ятками культури та побуту інших народів. Особливо слід зазначити, що в туризмі виразно присутній інститут гостинності, що демонструє його «людський характер».

На сьогодні відбувається процес демасовізації туристичних потоків, заміна великомасштабних проектів розвитку туризму середньо- та дрібномасштабними. Ця тенденція вже одержала своє осмислення і відображення в ряді документів ВТО, публікаціях міжнародної Академії туризму, роботах видатних західних вчених-туризмологів (Д. Джафарі, В. Кузнець, У. Іуінгтон, Р. Баталер та інших) [43].

На сьогоднішній день існує певна невизначеність у застосуванні даного терміну. В одних країнах зелений туризм доповнює певний профілюючий вид рекреаційної діяльності, в других – виступає різновидом екологічного туризму, в третіх – є формою приватного підприємництва, в інших – має обмежений сезонний характер і виступає допоміжною формою діяльності у веденні родинного селянського (фермерського) господарства.

Окремими питаннями щодо теоретичного визначення цього терміну займалися ряд закордонних вчених: Л. Ширіак (Молдова), Б. Бромвелл (Ірландія), Р. Батлер (Канада), Ф. Дайкман (Канада), К. Кейсі (Нова Зеландія), Л. Лесард (Франція), Т. Ратц (Угорщина), Д. Армстронг (Англія) та інші.

В Україні проблемам становлення сільською туризму присв'ячено праці таких вчених, як: В. Васильєва, Ф. Прокопи, Є. Грущинського, Т. Криштоп, Г. Черевко, В. Липчук, Г. Іваницької, Т. Ткаченко, Г. Михайличенко, О. Грець, І. Прокопи, М. Товт та інших.

Слушною є думка науковців, що привабливість зеленого туризму пов'язана з різноманіттям циклів рекреаційних занять, оскільки кожний вид рекреації має свій радіус і свій поріг обслуговування.

Тому існує класифікація зеленого туризму, це: агротуризм; сільський зелений туризм; екотуризм.

Агротуризм – вид сільського зеленого туризму, як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних

господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Його особливість полягає в можливості не тільки вивчити місцеві визначні пам'ятки, а й безпосередньо взяти участь в садово-польових роботах. Так би мовити, пізнати життя сільської місцевості зсередини.

Агротуристична діяльність – діяльність особистого селянського господарства, спрямована на задоволення потреб туристів та надання їм агротуристичних послуг.

Агросадиба – це житлове приміщення, яке знаходиться в сільській місцевості, в ньому не більше п'яти кімнат, пристосованих для проживання туристів і, належить на правах приватної власності господарю, який займається сільськогосподарською діяльністю або зайнятий у сфері обслуговування, або соціальній сфері села. Базою відпочинкового туризму є капітальний житловий фонд на садибах господарів та наявні природні, б рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові й інші надбання тієї чи іншої місцевості [16].

Екотуризм – науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку. Концепція екотуризму припускає використання та збереження біорізноманіття для майбутніх поколінь, планування і управління туристичною діяльністю. Невід'ємний компонент екотуризму – взаємодія з місцевим населенням створення більш сприятливих економічних умов у відвідуваних районах [7]. Він спрямований на поглиблене вивчення місцевої флори і фауни. Він дає розуміння цілісності навколишнього середовища і усвідомлення нашої відповідальності за екологію планети. Найбільш розвинений зелений туризм в країнах, відомих своєю гарною природою і яскравим колоритом. До таких країн належать Іспанія, Італія та Франція.

Сільський зелений туризм акцентує увагу на вивченні культури та побуту певного регіону. До речі, в Україні такий вид відпочинку набирає обертів в Карпатах. Завдяки відособленості місцевості, яскрава культура жителів західної України відмінно збереглася і знайде чим здивувати гостей регіону. Однак сільський зелений туризм в Україні поки ще дуже молодий, оскільки тільки недавно прийшов з європейських просторів.

Деякі аналітики ототожнюють поняття «зеленого» і «сільського» туризму. Так, наприклад в Україні у назві «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму» присутнє поєднання двох термінів – «зелений» та «сільський» туризм з метою особливого акцентування на тому, що відпочинок відбувається у безпосередньому контакті з природним середовищем та є за сутністю окремим видом туризму.

Але, як зображено в таблиці 1.1 в різних країнах науковці по-різному тлумачать ці поняття [19].

Таблиця 1.1 – Визначення понять «сільського» та «зеленого туризму»

Вид	Джерело поняття	Визначення поняття
Сільський туризм	С. Медлік	Сільський туризм (rural tourism) – відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, зеленого господарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами
Сільський туризм	С. Медлік В. Васильєв, П. Горішевський, Ю. Зінко	Сільський туризм – це відпочинок з будь-якою метою, видом та формою організації туристської подорожі у сільській місцевості з розміщенням на відпочинок у будинку зеленого господаря

1	2	3
Сільський туризм	В. Биркович	Сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону
Зелений туризм	Звіт підприємств Швеції щодо перспектив розвитку ринку міжнародного туризму	Зелений туризм – термін, який можна віднести до будь-якої форми туризму, який має відношення до природного середовища та культурного багатства певної місцевості або впроваджує практику ефективного (або зеленого) менеджменту навколишнього середовища. У звіті проілюстровано як різноманітні «зелені» сегменти ринку взаємодіють у цілому туристичному ринку
Зелений туризм	Британський словник з подорожей, туризму та гостинності С. Медліка	Зелений туризм (green tourism) – є синонімом поняття «екотуризм», тобто це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища
	С. Медлік, Британський словник з подорожей, туризму та гостинності	Екологічний туризм (ecological tourism) – це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Екотуризм спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами

Зелений туризм у більшості країн розглядається як невід’ємна складова частина комплексного соціально-економічного розвитку села та як один із засобів вирішення багатьох сільських проблем.

Розвиток зеленого туризму стимулює розвиток малого підприємництва, дає певні підстави для диверсифікації видів підприємницької діяльності у

селах і створення нових робочих місць. Він також сприяє покращенню рівня життя мешканців конкретної місцевості, стимулює удосконаленню місцевої інфраструктури та підтримки довкілля. Але для того, щоб даний вид туризму стабільно розвивався, необхідно формувати його господарський механізм: організаційні, економічні та правові аспекти діяльності. Найбільше уваги потрібно приділяти організації скоординованих стосунків між учасниками (суб'єктами) зеленого туризму; потребують вирішення питання оподаткування, тарифів на житло і послуги, системи маркетингу, гарантій щодо прийому та обслуговування гостей, певних стандартів обслуговування; законодавчому та правовому оформленню та підтримці «зеленого туризму» на рівні держави.

Основними принципами державної підтримки зеленого туризму є рівність умов, націленість на окреме сільське домогосподарство та місцеву громаду, фінансування проектів у сфері зеленого туризму, розвиток сільської інфраструктури, реклама, участь у виставково-ярмаркових заходах, створення фольклорно-культурних заповідників та парків народних промислів (на базі населених пунктів, що є носіями певного бренду), запровадження цілісної системи навчання для зайнятих у зеленому туризмі людей та інших обрядах.

Зелений туризм дає можливість міським жителям відпочити на природі, відвідати місцеві пам'ятки, познайомитися з побутом сучасних сільських мешканців та народними традиціями. На думку І. Смаля, такий відпочинок можна назвати втечею від великого міста з його складною екологічною ситуацією, гіподинамією, емоціональною напругою, що виливається у стреси та поверненням до землі, де знаходиться коріння української нації [43].

Тому, в залежності від цілей, які переслідує турист в селі, можна зробити класифікацію зеленого туризму, згідно засобам розміщення та активності. На рисунку 1.1 розглянуто більш докладніше.

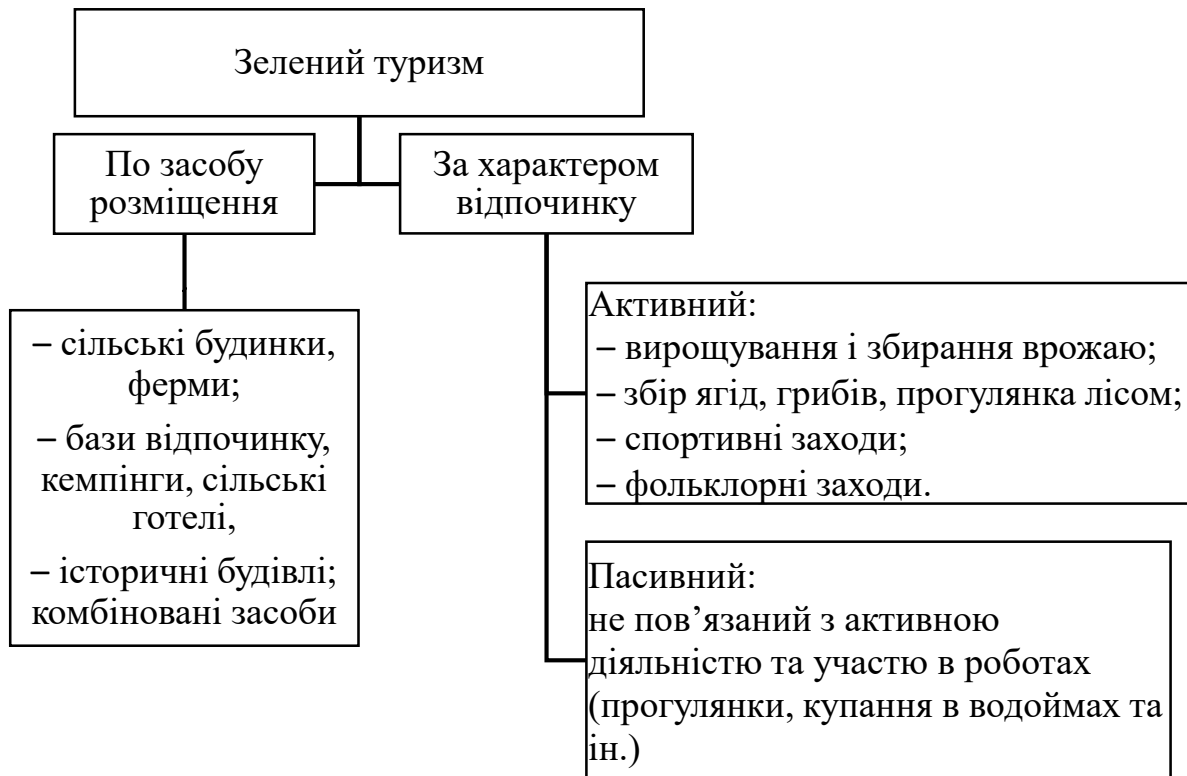

Рис. 1.1 – Класифікація видів зеленого туризму

Необхідність розвитку зеленого туризму в країні визначається такими факторами:

- зростаючим попитом мешканців міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості;
- унікальною історико-етнографічною спадщиною селищ;
- багатими рекреаційними ресурсами;
- екологічною чистотою сільської місцевості;
- відносно вільним сільським житловим фондом для прийому туристів;
- наявністю вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- традиційною гостинністю господарів та доступною ціною за відпочинок;
- можливістю надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо [43].

Особливо сприятливі умови для розвитку зеленого туризму

створюються на територіях національних і ландшафтних парків, де існує можливість поєднати відпочинок з пізнанням природного та історико-культурного потенціалу регіону. Необхідною умовою реалізації програм його розвитку є співпраця місцевих осередків та національних і регіональних парків. Розвиток зеленого туризму спонукає до поліпшення благоустрою селищ, тобто сільських садиб, вулиць, а також він стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Зелений туризм може ефективно розвиватися та функціонувати на таких територіях:

- національні парки і специфічні території, що охороняються;
- села;
- зони відпочинку і дачні зони;
- лісовий фонд;
- природні феномени;
- монастирі і священні місця;
- малі міста з характерною архітектурою, побутом, культурою;
- пам'ятки народної культури під відкритим небом [12].

При характеристиці зеленого туризму визначають складники зеленого туристичного продукту, а саме:

- туристичні атракції місцевості (наприклад, природне середовище, пам'ятки, цікаві архітектурні об'єкти, національні парки, ботанічні сади, торговельні центри, культурні та релігійні атракції, музеї, а також мешканці – їх культура і звичаї);
- інфраструктура місцевості (нічліжна база, гастрономічна база – ресторани, бари, кав'ярні, транспорт – таксі, автобуси, оренда автомобілів, торговельна мережа, заклади обслуговування тощо);
- доступність місцевості (кількість транспорту, а також інфраструктура;
- дороги, аеропорти і порти, залізнична мережа);
- імідж місцевості, що існує у свідомості потенційних клієнтів і суттєво впливає на підсвідоме бажання відвідати саме дану територію;

– ціна, яка залежить від багатьох чинників, а саме: стандарт послуг, пора року, кількість транспорту тощо.

Зелений туризм і його різновидність агротуризм мають багато спільного з екотуризмом і часто відповідають багатьом його пріоритетам, зокрема збереження природничого та культурного середовища, підтримка добробуту місцевої громади, постачання туристам харчів з місцевих продуктів. Деякі власники агротуристичних господарств, розташованих поблизу природоохоронних територій, підтримують серед туристів проєкологічні вимоги. У сільських місцевостях організовують відвідувачам багато додаткових послуг, що включають екотуристичні програми: кінні та велосипедні прогулянки, маршрути по знакованих стежках у національних і ландшафтних парках, природничі подорожі, збирання ягід та грибів [11].

Початком формування концепції екотуризму вважають 80-ті рр. ХХ ст., коли вперше з'явилися дослідження за даною тематикою. За даними ВТО, термін «екотуризм» активно використовується в індустрії туризму вже понад 10 років. Як відзначає велика кількість дослідників, поняття «екотуризм» довгий час мало невизначені межі й досі лишається дискусійним.

Мають місце твердження, що вперше термін екотуризм був використаний Т. Міллером у 1978 році. За даними О.О. Любіцевої та К. Сташука, термін «екотуризм» ввів мексиканський економіст-еколог Г. Цебаллос-Ласкур'я у 1991 році. За В.К. Федорченко першими науковими публікаціями з екологічного туризму були статті Р. Юнка.

У багатьох країнах екологічний туризм стає супутником і невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх у загальний процес, є чи не єдиним регулятивним та формуючим поведінку важелем управління урбанізаційними процесами, раціонального природокористування та охорони природи [14].

Науковці виділяють такі види екотуризму:

– науковий екологічний туризм. Цей вид туризму є джерелом інформації про віддалені і мальовничі краєвиди. Екотуристи, відпочиваючи, допомагають науці збиранням рідкісних видів метеликів, обліком кількості

копитних та інше. Усе це вони роблять з задоволенням, поєднуючи приємне з корисним;

– пізнавальний екологічний туризм, об'єктами спостереження якого є деякі найбільш цікаві популяції живих організмів, біогеоценози, біотичні та абіотичні зв'язки, для цього організовують пішохідні походи, спостереження за птахами, кіно- і фото зйомка, проживання в наметових містечках, альпінізм, рибна ловля, водний туризм, ботанічні екскурсії;

– рекреаційний екологічний туризм – об'єктами якого є нежива природа, геоморфологічні особливості краю, гідрологічні об'єкти, а також гори, печери, озера і річки. Цей вид туризму містить в собі спортивний туризм, альпінізм, лижні, водяні, пішохідні й інші види активного і пасивного відпочинку.

Екологічний туризм обов'язково має містити в собі елементи усвідомленого позитивного ставлення до навколишнього природного середовища, а не тільки його використання. Екологічний туризм відбувається переважно на території природно-заповідного фонду (національні природні парки та біосферні заповідники), у межах якої існують умови для довгочасного та короточасного відпочинку, а також для ознайомлення з рослинним та тваринним світом, для екологічних екскурсій, природоохоронної освіти. Принципи екотуризму, крім дбайливого ставлення до природи, передбачають його інтеграцію в плани регіонального розвитку, скорочення витрат при його здійсненні, підтримку місцевої економіки, участь місцевого населення в розвитку туризму. Синонімом поняття «екотуризм» є зелений туризм (green tourism), природничий туризм (nature tourism). Від традиційного туризму «екотуризм» відрізняється перевагою природних, а не культурних об'єктів туризму, стійкого природокористування, меншою ресурсо- та енергоємністю, особистою участю у соціально-економічному розвитку територій, екологічною освітою туристів [7].

Сьогодні у вітчизняній і закордонній літературі існує ряд розробок з

питань еко-туристичної кластеризації. Слід відзначити, що ця проблема досліджувалась здебільшого стосовно галузей виробничої сфери, а у сфері туризму досі систематизовано не вивчалась. Проте, є ряд вчених та практиків у галузі туризму та рекреації, які досліджують дану проблематику. Серед них слід відзначити Д. Боуена, Н.П. Ващенко, В.Г. Гуляєва, В.К. Євдокименка, В.Ф. Кифяка, О.П. Мельник, В.І. Цибуха та інших.

Між сільським туризмом та екотуризмом часто проводять паралелі, так як обидві ці форми мають одну ціль: збереження природного середовища, розвиток традиційної етнокультури, сприяння традиційним формам агрогосподарювання й ремеслам місцевих громад. Так, наприклад, у селах Карпатського регіону господарі агроосель традиційно організовують для своїх гостей екотуристичні програми пішохідних та кінних подорожей, помічених відповідними знаками, стежками у заповідниках, національних і ландшафтних парках, не кажучи про можливість довільного збирання ягід та грибів у карпатських лісах.

Подібним до екологічного та зеленого туризму вважається біологічний туризм – туризм, об'єктами якого є будь-які прояви живої природи: окремі види чи біоценози. Зустрічається також поняття природного туризму, об'єктом якого є будь-яка природа, як жива, так і нежива (наприклад, печери, гори, водойми тощо) [46].

На сьогодні широко використовується поняття «стійкий» або «підтримуючий» туризм. Принципи сталого туризму були сформульовані ВТО у 1988 р. Під стійким туризмом розуміється «провідне управління усіма ресурсами таким чином, щоб забезпечити задоволення економічних, соціальних та естетичних потреб при збереженні культурної цілісності, істотних екологічних процесів, біологічного різноманіття та систем життєзабезпечення». У літературі можна також зустріти і поняття «етичний туризм», близьке до екологічного та сталого туризму: туризм, що зберігає оточуюче культурне та природне середовище, а, отже, може називатися екологічним та сталим туризмом. На думку О. Ю. Дмитрука, стійкий

розвиток екологічного туризму орієнтується на збереження етнокультурного середовища, відновлення та збереження традиційного способу життя місцевого населення, його культури та етнографічних особливостей.

Агротуризм – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає використання зеленого (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання. За визначенням Всеукраїнської Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, під «агротуризмом» слід розуміти форму зеленого туризму, яка безпосередньо пов'язана з сільським господарством, що одночасно надає послуги з проживання та харчування, знайомить з зеленосподарською діяльністю, традиціями та звичаями даного регіону [29].

В агротуризмі фермерське господарство становить одночасно і нічліжну базу, і головний предмет інтересу туриста. Саме культурний рівень фермера, навички обслуговування гостей, естетика фермерського господарства, близькість розміщення фермерського господарства до міського центру – основні запоруки успіху агротуризму.

Нещодавно з'явилося нове поняття «екоагротуризм». Цей вид туризму передбачає використання гостьових будиночків без господарів або агроосель, розташованих у межах біосферних заповідників і національних парків, які, поряд із заняттями екологічним сільським господарством, пропонують широкий спектр екологічних і спортивно-туристичних занять (мисливство, рибальство тощо) [61].

Слід зазначити, що не доцільно ототожнювати поняття «агротуризм» та «зелений туризм». Дійсно, ці види туризму мають спільні риси, насамперед, пов'язані з організацією відпочинку в сільській місцевості, але при цьому, агротуризм існує там, де є умови для вироблення зеленосподарської продукції, участі відвідувачів в обробці городу, збиранні фруктів, овочів, ягід, випасі тварин тощо, тоді як зелений туризм передбачає відпочинок у сільській місцевості на базі приватного житлового фонду. Агротуризм

виступає нібито спрощеною формою зеленого туризму. В агротуризмі індивідуальне фермерське господарство становить одночасно і нічліжну базу, і головний предмет інтересу туриста. Для того, щоб цей вид туризму успішно розвивався, необхідно, щоб фермер володів культурним рівнем, мав навички обслуговування гостей, естетику фермерського господарства, близькість розміщення фермерського господарства до міського центру.

Окремою формою зеленого туризму може бути його лікувально-профілактичне та загальнооздоровче призначення, що базується на цілющих властивостях повітря, води, продуктів харчування. У цьому випадку можна пропонувати цілу низку терапевтичних процедур, а саме: сон на чистому повітрі, різноманітні водні процедури; особливі системи харчування, що залежать від конкретної поставленої мети. Останні можуть бути надзвичайно різними – це роздільне, вегетаріанське, адекватне харчування; системи молочних, овочевих, фруктових дієт тощо [14].

На основі представлених понять можна сказати про те, що привабливими рисами зеленого туризму є його затишна атмосфера, чиста природа і повітря, натуральні продукти, а також тиха і затишна життя. Особливо зручний такий вид відпочинку для тих туристів, які з різних причин не можуть дозволити собі інші види туризму. Також даний вид туризму користується попитом у такого сегмента споживачів як батьки з дітьми, бабусі, дідусі та онуки: дорослі прагнуть показати дітям зелений побут, дати можливість поспілкуватися з тваринами, побачити, як ростуть овочі та фрукти, тощо. Як правило, даний вид туризму дозволяє міським жителям долучатися до традицій і життєвого укладу сільських жителів.

Як було зазначено вище, такий вид туризму, як зелений включає в себе сукупність різних видів туризму, які здійснюються в сільських територіях і включають діяльність осіб, безпосередньо подорожуючих тут і перебувають не тільки з метою відпочинку, але і з іншими цілями. У групі зеленого туризму виділяють такі види туризму як аграрний, екологічний і туризм з цілями полювання. Можна скласти повноцінну послідовність ознак

класифікації зеленого туризму. В таблиці 1.3 представлена ієрархія ознак класифікації зеленого туризму (тип туризму, категорія туризму, тип території, функціональний вид туризму).

Таким чином, зелений туризм може проходити в рамках внутрішнього (жителі країни відвідують сільські території своєї країни), в'їзного (іноземні громадяни споживають послуги зеленого туризму на території якої-небудь країни) і виїзного туризму (жителі будь-якої країни виїжджають в іншу країну в рамках зеленого туризму). Зазначені типи туризму по-різному поєднуються між собою, утворюючи категорії туризму: туризм в межах країни; національний туризм; міжнародний туризм. Функціональна класифікація видів туризму визначається метою поїздки, зазначені види туризму можуть бути безпосередньо пов'язані з зеленим (екологічний, оздоровчий, рекреаційний, спортивний, культурно-пізнавальний, етнічний, освітній та інші) [14].

Таблиця 1.3 – Ієрархія ознак класифікації зеленого туризму

Тип туризму	Внутрішній		В'їзний			Виїзний		
Категорія туризму	В межах країни		Національний			Міжнародний		
Тип території	Зелений							
Функціональний вид	Аграрний	Екологічний	Лікувально-оздоровчий	Рекреаційний	Спортивний	Культурно-пізнавальний	Етнічний	Освітній

Отже, на сьогодні немає єдиного підходу до тлумачення поняття «зелений туризм».

Висновки до 1 розділу

Зелений туризм має вагоме соціально-економічне значення, яке полягає в тому, що він:

- стимулює розвиток селянських господарств, які займаються зеленим туризмом;
- сприяє розвитку місцевої інфраструктури;
- сприяє збуту надлишків зеленосільськогосподарської продукції, збільшуючи додаткові прибутки селян і відрахування у місцеві бюджети;
- активізує місцевий ринок праці, підвищує зайнятість, затримує молодь на селі, знижуючи потребу в закордонному заробітчанстві;
- сприяє охороні туристичних ресурсів, насамперед збереженню етнокультурної самобутності українців;
- створює можливості для змістовного відпочинку незаможних людей;
- сприяє підвищенню культурного рівня мешканців села та підвищенню екологічної свідомості.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

2.1. Сучасний стан розвитку зеленого туризму у світі

Зелений туризм у світі з'явився на початку 70-х років минулого століття. В ті часи гостро постала проблема екології в багатьох великих містах і у людей виникла потреба в спілкуванні з природою, в чистому повітрі, природного тиші і натуральних продуктах харчування. Сьогодні даний вид туризму розвивається дуже швидкими темпами і в деяких країнах відтягує на себе частину іноземного туристського потоку. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО) темпи росту зеленого туризму оцінюються від 10 – 20% до 30% на рік, а його частка в доходах від міжнародного туризму сягає 10 – 15 %, що свідчить про динамічне зростання цього сектору туристичної індустрії [6].

Зелений туризм у європейських країнах (особливо у Франції, Іспанії, Італії, Польщі) є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку села та обґрунтовує необхідність ефективного використання потенціалу сільських територій для зростання рівня зайнятості зеленого населення та вдосконалення інфраструктури села.

Не дивлячись на те, що сільський туризм – нове явище, історія розвитку як виду туризму почалася свій розвиток у Західній Європі в 60-х і 70-х роках минулого століття [10]. Територіально це явище концентрувалася переважно в сільськогосподарських районах Франції, Італії, Німеччини. Основним завданням такого виду туризму було збереження сільських поселень через відродження ремесел і підвищення підприємницької активності [2].

На сьогоднішній день, сільський туризм - один з найперспективніших видів туризму, що має позитивний вплив на сталий розвиток території та отримання економічної вигоди. Так, у Франції кожен третій турист – це сільський турист, у Великобританії 10% підприємців, які ведуть бізнес у

сільській місцевості, пропонують послуги у сфері сільського туризму, в Німеччині 4%.

На сьогоднішній день склалися кілька національних європейських моделей організації сільського туризму, які описано нижче.

Французька модель організації зеленого туризму. Франція стала однією з перших європейських країн, в якій зелений туризм почав розвиватися вже в середині ХХ в. Зараз їм охоплені практично всі французькі департаменти.

Зелений туризм цієї країни представлений Національною організацією будинків відпочинку і зеленого туризму (Maison des Gites de France et du Tourisme Vert). Ця організація пропонує агрооселі на будь-який смак і вид відпочинку, сертифіковані за високими національними стандартами сервісу. Щорічно країну відвідують 7 млн. туристів, які віддають перевагу відпочинку на селі.

Ще в 1971 році у Франції була створена асоціація «Туризм в сільській місцевості», яка координує організацію зеленого туризму в національному масштабі. У 1986 році 8 мільйонів французів (приблизно 1/4 частина всіх відпочиваючих) віддали перевагу відпочинку в сільській місцевості, а в 1987 році таким чином відпочивали вже 9,2 мільйона французів плюс 5,2 мільйона іноземців (з них 27% німців, 25% англійців, 25% бельгійців, 14% голландців і 9% представників інших націй). Зеленим туризмом охоплені практично всі департаменти Франції (сільська місцевість займає 80% площі країни), хоча в загальному доході від туризму його частка становить менше 10%. Однак є і побічні ефекти: з розвитком зеленого туризму помітно пожвавилася підприємницька активність в сільській місцевості, зокрема, зросла кількість актів купівлі-продажу нерухомості.

Проблеми зеленого туризму розглядається у Франції не тільки в масштабі всієї країни, а й на рівні окремих районів. Так, в департаменті Крез він відкрив можливості для додаткової зайнятості зеленого населення в літній час. Найпопулярніші місця відпочинку в департаменті – берега природних водойм (ставків і озер). Місцева влада стимулюють забудову

прибережних зон легкими будиночками і створення штучних піщаних пляжів, де влітку організовують свята, конкурси рибалок, різноманітні заходи для дітей. Основні ж заняття відпочиваючих в сільській місцевості – це пішохідні, водні та кінні прогулянки, різні форми пасивного відпочинку [58].

У Франції представлено безліч варіацій зеленого туризму. Для півдня Франції характерне поєднання зеленого і купальні-пляжного туризму. Так, в сільських населених пунктах, розташованих в прибережній зоні, будуються цілі котеджні селища для туристів. Якщо звернутися до агротуризму, то у Франції він сильно тяжіє до садівничим та виноградарським підприємствам. Цікаво, що проживання в будинках фермерів набагато менш популярне, ніж, наприклад, в Німеччині. Тому основним засобом розміщення туристів є маленькі котеджі-апартаменти. Французи вважають за краще самостійно готувати собі їжу, використовуючи екологічно чисті сільські продукти.

Аграрні регіони Франції характеризуються різноманітним житлом – від простих сільських будинків до вілл і приватних історичних замків (chateaux). Райони Шампані, Провансу, Гасконі, Нормандії, Савойї мають свої етнографічні особливості, яких не зустрінеш більше ніде в Європі. Як у самих французів, так і в іноземців великою популярністю користуються програми проживання в замках, де туристам пропонується зробити вибір: від кімнати з одним ліжком до апартаментів з витонченим аристократичним сервісом. У країні налічується близько 700 замків, сертифікованих для прийому агротуристів [56].

Загалом агрооселі Франції з особливим національним шармом і багатими гастрономічними традиціями виглядають набагато комфортніше, ніж будиночки Північної Європи.

Зокрема, у Франції прийняті такі високі стандарти зеленого житла:

– оселя з обійстям і садом, умебльована; на кімнати душ і WC один (до 6 осіб), гриль-бар чи міні-духовка, плита, холодильник, посуд і посудомийна машина, дитяча колиска на вимогу.

– у доповнення до умов I категорії на території саду є всі умови для барбекю, крім того, у будинку ванна, пральна машина, міксер, електрокавоварка, телебачення.

– у доповнення до умов II категорії є окремий вхідний та прогулянковий сад; два WC для 7 осіб, телефон; послуги прибиральниці на вимогу.

– у доповнення до умов III категорії є вишуканий будинок з респектабельним умеблюванням і внутрішнім художнім оформленням, камін.

– у доповнення до умов IV категорії є приватний ландшафтний парк чи сад, облаштовані майданчики для активного дозвілля (наприклад, тенісний корт, басейн, сауна та джакузі), гараж для авто; відеомагнітофон, інша побутова техніка.

– V категорія передбачає проживання в респектабельно мебльованій садибі з художнім оформленням, каміном, великою кількістю побутової техніки. На прилеглий території розташовані індивідуальний ландшафтний парк, басейн, сауна або джакузі, майданчики для активного відпочинку (наприклад, тенісний корт), гараж для автомобіля і т.д. У вартість проживання включено харчування, відповідне національним кулінарним традиціям (хрусткий хліб з молоком, круасани з джемом домашнього приготування, різноманітні сири, вино місцевого виробництва).

У вартість проживання завжди включено сніданок, де, враховуючи кулінарні традиції, буде нагода скуштувати щойно спечений хрусткий хліб з молоком, круасани з джемами домашнього виробництва, пиріжки й печиво, а також різноманітні сири і, безумовно, вишукані місцеві вина.

Часто садиби різних категорій приймають гостей з домашніми тваринами (кішками, собаками, морськими свинками та ін.), для яких створена спеціальна інфраструктура.

Оселі аграрних районів Франції різняться не лише зірковістю (від простих сільських будиночків до вілл і приватних історичних замків «chateaux»). Враховано також етногеографічні ознаки: оселі Шампані,

Провансу, Гасконі, Нормандії, Савойї мають свій особливий шарм, якого не знайдеш більше ніде в Європі.

Частина агроосель різних категорій приймає гостей з їхніми домашніми улюбленцями: кішками, собаками, морськими свинками тощо, для них створена спеціальна інфраструктура.

Також існують категорії садиб для інвалідів, сертифіковані організацією «A.P.F.»:

- категорія I – розміщення на першому поверсі з можливістю в'їзду в садибу і переміщення по ній на інвалідному візку до кухні, спальні, ванної;

- категорія II – подібна до першої, але, крім того, передбачає оснащення спеціальними пристосуваннями для переміщення людей з обмеженими можливостями.

Франція займає чільне місце за рівнем розвитку гастрономічного і винного туризму. Гастрономічний туризм має на увазі туристські поїздки з метою знайомства з кухнею того чи іншого регіону. В цьому випадку туристи-гурмани зупиняються на фермах, що пропонують повний пансіон. Безпосереднє проживання в хазяйському будинку виявляється важливим моментом, так як багато туристів хочуть не тільки скуштувати на смак місцеві делікатеси, а й ознайомитися з процесом приготування цих страв і дізнатися їх рецепт [34].

У Франції розроблена програма дитячого відпочинку в сільській місцевості під час шкільних канікул. Діти у віці від 3 до 13 років розміщуються в сім'ях, знайомляться з сільським обійстям (ягнятами, поросятами, кроликами), займаються активними іграми на природі зі своїми сільськими ровесниками, ходять в походи. Також вони мають можливість вивчати народні танці, художні промисли, фольклоркраю, іноземні мови. Якість такого відпочинку контролюється і сертифікується DDASS – Міністерством охорони здоров'я і соціального забезпечення і Міністерством молоді та спорту. Для любителів подорожей на власному автомобілі призначені отримали в країні значного розвитку автотуристична кемпінги,

«прив'язані» до сільської місцевості. Тут туристи можуть спробувати свіжі продукти домашнього приготування. Кемпінги постійно перевіряються на відповідність національним стандартам і мають сертифікати певної категорії. Поєднання зеленого та пізнавального туризму також характерно для Франції. Багато селянські господарства, розташовані в долині річки Луари, охоче розміщують туристів, охочих поєднати відпочинок в сільській місцевості з докладним оглядом знаменитих замків. В альпійській Франції, зрозуміло, однією з основних мотивацій зеленого відпочинку є спортивний туризм (прогулянки по гірських стежках, альпінізм, гірськолижний туризм).

Зелений туризм стимулював і значне зростання числа туристських маршрутів в околицях традиційних морських курортів. Так, особливістю розвитку туризму на узбережжі Вандеї в останні роки стало включення в «рекреаційний оборот» нових прибережних територій, що сприяло відновленню пам'ятників природи і культури в цих районах.

Туристи, природно, відпочивають в конкретних населених пунктах, тому розробки окремих проектів з розвитку зеленого туризму доводяться до рівня сіл. В одній з таких зразкових сіл на площі в 1100 гектарів розмістилися три поля для гольфу, три першокласних готелі, 1050 приватних володінь, бальнеологічний санаторій.

Особливістю зеленого туризму є те, що туристи їдуть відпочивати тільки в збережені старі села, вибираючи природні об'єкти.

Сенс зеленого туризму у Франції полягає в підтримці освоєності території країни на досягнутому рівні. Підтримувати систему розселення можна, ймовірно, було б і шляхом виловлювання в Парижі втекли з «неперспективних» сільських районів фермерів, які не мають паризької прописки, і їх висилки за основним місцем проживання. Однак французький уряд пішло шляхом зміни функцій сільських населених пунктів. Сільське господарство країни не в змозі більше підтримувати ту систему розселення, яка склалася в минулому, тому й стало розвиватися новий напрям рекреації - зелений туризм [40].

Іспанська модель організації зеленого туризму. Серйозну конкуренцію Франції на ринку агротуристичних послуг Західної Європи віднедавна складає Іспанія. «Turismo rural» в Іспанії нині перебуває у тій стадії розвитку, коли кількість іноземних відвідувачів сільських агроосель країни зрівнялася і навіть перевищує внутрішні агротуристичні потоки. Власники агроосель в Іспанії об'єднані в асоціації, основне завдання яких полягає в тому, щоб здійснювати категоризацію сільських осель 17 залежно від рівня наданих послуг і контролювати їхню відповідність вимогам асоціацій [13].

Згідно з вимогами Національної асоціації зеленого туризму в Іспанії існує поділ нічліжних закладів, розташованих у сільській місцевості, які підлягають оподаткуванню як суб'єкти агротуристичного підприємництва, на такі три класи:

- HR (hotel rural) – сільський готель;
- CA (castillo) – замок, історичне помістя;
- CR (casa rural) – сільський будинок;

Також є можливість розміщуватись на фермах в одному будинку або на одній території з господарями, в кімнатах, призначених для туристів

Загалом Іспанія має понад 5 тис. варіантів відпочинку в сільській місцевості сумарною місткістю близько 27000 ліжок-місць. Існує категоризація 750 сільських готелів за системою «INNS OF SPAIN», їм присвоюється від 1 до 4 тюльпанів. Частина цих сільських готелів існує у відповідно переобладнаних монастирях, помістях, історичних замках, андалуських постійних дворах, чимало готелів відкриті на Канарських і Балеарських островах.

На сьогодні інфраструктура зеленого туризму Іспанії налічує близько 10 тисяч установ. Серед них є маленькі і великі готелі – скромні та з усіма зручностями (наприклад, саунами і басейнами). Крім того, можна ознайомитися із зеленосподарським виробництвом (виращуванням фруктів і овочів, тваринництвом), майстерністю виноробства, виробленням сирів і ковбас, взяти участь у дегустаціях, відвідати майстер-класи тощо.

Німецька модель організації зеленого туризму. У Німеччині зелений туризм розглядається в рамках так званої концепції «сталого розвитку» (sustainable development) сільській місцевості і курується міністерством зеленого господарства. Тут концепція агротуризму несе велику соціокультурну навантаження: збереження і популяризація традиційного вигляду села, «сільської філософії», традиційних навичок та ремесел [50].

Німці є самої мандрівної нацією в Європі. Близько 34% з них роблять внутрішні поїздки, майже 13% (40,54 млн. туристів) відпочивають в сільській місцевості, проживаючи на фермах, сільських дворах і в сільських пансіонах.

Характерною особливістю розвитку агротуризму в країні є підтримка на всіх рівнях (федеральному, земельному, комун). При цьому вона виявляється у вигляді прямого фінансування підприємців, зайнятих в галузі (наприклад, з Федеральної земельної програми підтримки середнього і малого підприємництва). Побічно зелений туризм підтримують різні програми з розвитку сільської місцевості та зеленого господарства, економічної та комунальної інфраструктур. Програми реалізуються міністерствами економіки і праці, захисту прав споживача, продовольства, зеленого господарства, лісів та рибництва.

Німеччини властива особлива організація розміщення туристів у сільській місцевості. В цілому туристи вважають за краще жити і харчуватися безпосередньо в хазяйських будинках, а будівництво нових котеджів в сільських районах не надто практикується. У Німеччині поширений фермерський туризм. Багато туристів, особливо уродженці південних федеральних земель, мають багаторічний досвід відпочинку на фермах. Для німців типові такі форми організації дозвілля: допомога господарям по господарству; догляд за тваринами; проведення пікніків; рибалка.

Зелений туризм дуже тісно пов'язаний з подієвим туризмом. У Німеччині існує безліч народних свят і фольклорних фестивалів, регулярно проводяться сільські ярмарки. Наприклад, світову популярність здобув свято

пива «Октоберфест», на який в Баварію стікаються туристи з усіх куточків земної кулі. Хоча основні події фестивалю традиційно розгортаються в Мюнхені, багато села прагнуть залучити туристів оригінальними святковими програмами, тим більше що справжні цінителі пива з задоволенням погоджуються спробувати невідомі сорти, рецепт приготування яких не змінювався сотні років.

Австрійська модель розвитку зеленого туризму. Австрія активно інвестує кошти в розвиток зеленого та екологічного туризму. Австрія давно вже стала туристичною Меккою для туристів з різних країн. Тільки чистий прибуток за минулий зимовий сезон досягла десятка мільярдів євро. Літній сезон обіцяє теж бути успішним. В Австрії зареєстровано 15000 туристичних господарств на 170000 ліжко-місць.

Австрія має свою «формулу успіху» зеленого туризму. Ця невелика альпійська країна нині нараховує понад 15000 зареєстрованих агротуристичних господарств сумарною місткістю 170000 ліжко-місць.

Особливістю відпочинку в австрійських Альпах є безпосередня задіяність гостей у традиційному фермерському газдуванні: вигоні худоби на альпійські луки, зборі альпійських трав, виготовленні молокопродуктів, зборі лісових ягід тощо, а також різноманітні програми активного гірського, екстремального й екологічного туризму.

Італійська модель організації зеленого туризму. Італія також є європейським лідером в агротуризмі та майже не відстає від Іспанії та Франції. Незважаючи на те, що послуги сільського відпочинку в Італії майже вдвічі вищі, ніж в Іспанії чи Франції, ними щорічно користується до 2 млн. осіб (з них 78% – італійці) [21].

Ця країна акцентує увагу гостей на славетних історичних традиціях сільського відпочинку у горах і передгір'ях Альп, Апеннін та уздовж смуги першокласних морських узбереж. За підрахунками Національної туристичної організації, в країні функціонує близько 12000 агротуристичних підприємств, з них лише близько 7000 ліцензовані державними інституціями.

Агротуризм почав розвиватися в країні з 1980-х рр. як частина державної протекціоністської політики. В цей час в ЄС була введена система квотування зеленосільськогосподарської продукції. В результаті різкого скорочення обсягів сільгоспвиробництва виникла необхідність в створенні на селі нових робочих місць. Примітно, що в Італії агротуризм з моменту виникнення розглядався сільським населенням як провідна форма підприємницької діяльності. Агротуризм 20-30-річної давності був не тільки дешевим, але і по-справжньому спартанським і не користувався великою популярністю. Ситуація докорінно почала змінюватися близько 10 років тому, що, цілком ймовірно, було викликано двома основними причинами. По-перше, у всьому світі став рости інтерес до «екологічного» туризму, і агротуризм дуже добре вписався в нову моду. Адже мова йшла не тільки про відпочинок на лоні природи, а й сьогодення сільському способі життя і екологічно чистих продуктах харчування. По-друге, як внутрішній італійський ринок, так і ряд важливих іноземних ринків (насамперед, німецька) досягли певного рівня насичення і вимагали нового продукту, що виходить за рамки традиційних видів «пляжного» туризму та екскурсійних програм по найбільших містах країни [27].

Основні регіони зеленого туризму – північна і центральна частини країни. Безперечними лідерами є Тоскана і Трентіно – Південний Тіроль. Саме в цих областях концентрується майже половина всіх агротуристичних підприємств, і саме сюди спрямовується половина турпотоку.

Саме в цих двох областях концентрується майже половина сільських турпідприємств всієї країни і саме сюди спрямовується половина турпотоку цієї сфери. Тоскана – це земля Флоренції, Пізи, Сієни і безлічі менш відомих, але надзвичайно цікавих середньовічних міст і монастирів, а Трентіно – Південний Тіроль – один з найбільших європейських центрів гірського і гірськолижного туризму. Таким чином, успішний розвиток агротуризму стало можливим тут, перш за все, на основі вже існуючої добре розвиненої туристської інфраструктури і «розкрученості» цих територій. До цих двох

факторів додаються краса пейзажів, велика кількість культурно-історичних і природних пам'яток, хороші вина і якісна місцева кухня, які займають особливе місце в цій «формулі успіху». Слід зазначити також, що основний вид транспорту використовується в цій сфері туристами – це особистий автомобіль, тому далеко не у всіх регіонах агротуризм може розвиватися настільки бурхливо й успішно [20].

Агротуристичною спеціалізацією Італії є винний і гастрономічний туризм. Кожна провінція славиться своїми сортами винограду і винами. Власники агрокоттеджей пропонують гостям цілі винні підвали, а також сири, м'ясопродукти, свіжовичавлені оливкова олія, спаржу і рукодільні локшину з білими грибами.

Туристи розміщуються, в основному, в апартаментах з антикварними меблями, прекрасно обладнаними ванними, басейнами, тенісними кортами. Також практикується проживання в окремих будинках, кімнатах і в наметах на території агрогосподарств. Агротуристична програма «Спорт» розвиває систему кемпінгів (готелів) при спеціалізованих спортивних об'єктах в сільській місцевості (в Італії вони входять в сектор агротуризму). Агротуристичні комплекси пропонують своїм клієнтам можливість займатися різними видами спорту (плавання, велоспорт, теніс), здійснювати кінні та піші прогулянки, організовують екскурсії для огляду місцевих визначних пам'яток і навколишніх міст, де туристи із задоволенням відвідують сільські ярмарки і середньовічні костюмовані свята. Програма «Традиційна гастрономія» передбачає розміщення в агрогосподарствах, що спеціалізуються на певному виді продукції (вино, оливкова олія, риба, морепродукти - в залежності від регіону). Агротуризм надає можливість не тільки смачно і якісно поїсти, але і забрати з собою в якості сувенірів дорогі і рідкісні вина або особливі продукти типу трюфеля або спеціальних сортів сиру і оливкового масла, які не надходять до міських магазини [21].

В даний час в Італії розроблено понад 70 винно-гастрономічних маршрутів, які в значній мірі зв'язані з агротуризмом. В альпійських країнах

агрогосподарства мають єдину систему класифікації, в якій рівень послуг позначений «квітками». Більшість агрогосподарств в Італії відноситься до категорії 2 – 3 «квітки» (за 5-бальною системою). Розцінки за проживання залежать від категорії і регіону. Наприклад, на півдні вони на 7 – 10% нижче, ніж на півночі країни. Особливістю італійського зеленого туризму є те, що майже половина власників агрокоттеджей не поспішають виходити «з тіні», проходити державну сертифікацію, отримувати ліцензію, платити податки. За даними Національної туристичної організації, в країні функціонує близько 12 тис. Агротуристичних підприємств, з них лише 7 тис. Мають державні ліцензії. Решта скептично ставляться до процедур стандартизації і централізованої системи бронювання, ініціативам Асоціації зеленого туризму і віддають перевагу роботі з мандрівниками без посередників.

Модель Кіпру в організації зеленого туризму. Кіпр. Тут все більш популярним стає так званий «природний» туризм. Згідно з останніми дослідженнями, проведеними Кіпрської організацією по туризму (СТО), все більше і більше туристів віддають перевагу відпочинку, максимально наближений до природи.

Досліджуючи потреби і пристрасті прибувають на острів туристів, СТО намагається розширити асортимент послуг молодій туристичній галузі – агротуризму (на Кіпрі діє з 1992 року). В даний час на Кіпрі існує кілька туристичних агентств, що спеціалізуються на продажу путівок в кіпрські села, де туристам пропонують «шматочок зеленого життя», знайомлячи з місцевими традиціями і звичаями і народної кіпрської кухнею [19].

За даними СТО, в даний час на Кіпрі гостей чекають 60 туристичних об'єктів, розташованих в 29 селах острова, загальною місткістю до 500 кімнат. У минулому році по лінії агротуризму відпочило 9 180 осіб, серед них 33,6% склали німці, 21,3% – британці, 16,8% – данці, 7,7% – жителі Австралії, 6,36% – французи, 4% – ліванці, 3,6% – бельгійці, 1,8% – ізраїльтяни, по 0,9% – норвежці і шведи і по 0,45% – іспанці і канадці.

Фінська модель розвитку зеленого туризму. У Фінляндії, Північної

Карелії, де багато лісових озер, поширений відпочинок за типом зелений туризм в невеликих котеджах на одну сім'ю від 2 до 8 осіб. Невеликі дерев'яні будиночки (без господарів), які розташовуються на берегах заповідних озер і річок. У котеджах є гаряче і холодне водопостачання, невелика кухня, оснащена електроплиткою, холодильником, мікрохвильовою піччю, кавоваркою, також у деяких котеджах є телевізор. Більшість котеджів мають каміни, сауни. Туристам надаються напрокат човни, рибальські снасті, лижне спорядження [20].

Агроспеціалізацію країни є організація рибної ловлі для туристів при мінімальній вартості ліцензії – 2 євро [51].

Все це дозволяє в досить комфортних умовах досить усамітнено, але при цьому активно відпочити на березі чистого озера, в лісі. Цей напрямок туризму представляє собою добре організовану індустрію і пропонує свої послуги як фінам, так і іноземним туристам.

Розвиток зеленого туризму є частиною внутрішніх джерел інвестицій для розвитку зеленосільськогосподарського виробництва та підтримки життя в сільській місцевості, так як дохід, що отримується від надання послуг туристам, є додатковим джерелом до основного виду діяльності, а надалі може стати і основним.

Британська модель організації зеленого туризму. Класичні європейські традиції і цінності зеленого способу життя пропагує Великобританія. У Національній організації зеленого туризму акредитовано 1100 садіб. Галузь забезпечує понад 380000 тисяч робочих місць. Тільки в одній Англії (без урахування Уельсу, Шотландії і Північної Ірландії) в ній задіяно 25000 підприємств малого бізнесу.

У Великобританії мало лісів, майже немає дикої природи і високих гір (як, наприклад, в США і Японії). Саме з цієї причини тут інтенсивно розвивається зелений туризм. Рекламно-інформаційні каталоги про його об'єктах з характеристикою сертифікованих видів послуг щорічно видаються в країні 50-тисячними тиражами [4].

Британська модель організації зеленого туризму становить інтерес, перш за все, особливою системою розміщення туристів. Класифікація цих засобів розміщення згодом була запозичена іншими європейськими країнами.

Найбільш популярними серед туристів є три типи проживання:

1) farm B & B – в будинку фермера з харчуванням у вигляді сніданку. В даному випадку відкривається можливість безпосереднього контакту з сім'єю фермера;

2) self catering unit – в окремій будівлі на умовах самообслуговування. Ця будова зазвичай являє собою перероблений маленький комору;

3) bunkhouse – в ізольованому будові, що вміщає в середньому 8 – 15 туристів. Для цього може бути використаний великий амбар, розділений на спальну зону, в якій зосереджені всі койко-місця, кухню і ванні кімнати.

Останній варіант є найбільш економічним (середня вартість ночівлі однієї людини становить близько 10 євро) і тому дуже привабливий для молоді, перш за все невеликих студентських груп.

Однак дешевизна житла є візитною карткою далеко не всіх сільських територій Великобританії. Так, багато районів стали ареною розвитку зеленого VIP-туризму, розрахованого на багате населення. Тут можна виділити два основних типи розміщення, що відповідають класу «люкс»: в повністю реконструйованих старовинних садибах і спеціально будуються міні-готелях або будинках, зазвичай витриманих в традиційному стилі.

Британська модель цікава також своєрідним поєднанням видів туризму. Як уже згадувалося вище, сільські тури часто включають в свою програму елементи пізнавального туризму. Також незмінним успіхом користуються різноманітні спортивні заходи: пішохідні та велосипедні прогулянки, катання на конях та поні (для дітей), гра в футбол, крикет, гольф і багато іншого. Культура верхової їзди і гольфу надзвичайно висока в Великобританії. Тому багато фермерів прагнуть включати ці види спорту в програму розваг, пропонує безпосередньо на фермі.

Помітне місце в британській моделі організації зеленого туризму

приділяється екологічному вихованню дітей (елемент екотуризму). Для цього на фермах створюються спеціальні загони для молодняка домашніх тварин (телят, козенят, ягнят і лоша́т). Під час перебування на фермі діти дбають про маленьких тварин, в результаті у них формується почуття відповідальності за «молодших друзів» [30].

Угорська модель організації зеленого туризму. Законодавством Угорщини зелений туризм віднесено до сфери ведення особистого селянського господарства, формуються відповідні пільгові податкові інструменти. У цьому виді туризму в Угорщині задіяно 7 тис. сільських жителів. До числа найпопулярніших місцевостей відносять південно-західну область Ваш, східну область Сольнок (район р. Тис) і славнозвісний Хортобадьський степ.

Особливістю зеленого туризму в цій країні є його поєднання з національними традиціями конярства (до XII ст. угорці були кочівниками і до сьогодні зберегли свою любов до коней). Щорічно в Угорщині проводяться Національні фестивалі кінного спорту, до яких включено 40 видовищних програм, а в 2015 р. в країні була проведена Всесвітня зустріч аматорів кінного спорту. За останні 10 років у кінний туризм інвестовано понад 100 млн. євро [4].

Румунська модель організації зеленого туризму. У Румунії інтереси власників агроосель представляє ANTREC – Національна асоціація зеленого, екологічного і культурного туризму (член EuroGites від Румунії). На сьогодні ця організація нараховує 3250 членів, понад 2500 агроосель з сумарним рекреаційним потенціалом понад 11000 ліжко-місць.

Сільський туризм у цій країні розвивається, передусім, у Південних Карпатах і орієнтується на збереження природного середовища й етнокультурних традицій (обряди, звичаї, народні ремесла, відгінне вівчарство на карпатських полонинах, гастрономічні традиції, унікальна народна архітектура, гірські замки, гірськолижні курорти, мережа природно-заповідних територій).

Польська модель організації зеленого туризму. За даними ВТО, з 1997 р. Польща утримує 5 – 7 місце серед найбільш відвідуваних країн Європи. За даними Польської агенції розвитку туризму, участь країни у приїжджому туризмі в Європу складає близько 5%, а у валютних доходах від туризму – близько 4%.

Масовий зелений туризм зародився у Польщі на початку 1990-х рр. як наслідок масштабних соціально-політичних трансформацій у Європі (зміна економічного режиму в країні, пожвавлення євроінтеграційних процесів, об'єднання Німеччини, відкриття західного кордону). Впродовж 1990-х рр. зелений туризм у Польщі перебував у фазі інтенсивного кількісного та якісного розвитку. Він стимулювався як успіхами ліберальної політики держави, так і потребами ринку. В зеленому туризмі уряд країни вбачає джерело розвитку для регіонів, які не мають природних ресурсів для розбудови виробничих галузей економіки. Зазвичай ці регіони депресивні, бідні, бо не мають основ для промислового розвитку [20].

Нині у Польщі в розрізі регіонів агротуризм розвивається дуже нерівномірно. Серед причин цього можна назвати:

- природну диференціацію країни;
- економічну нерівномірність розвитку регіонів;
- історичне минуле;
- географічне положення (міра віддаленості від основних транспортних комунікацій);
- традиції відпочинку.

Польське законодавство чітко розмежовує основні поняття та принципи ведення зеленого туризму від інших видів туристичних послуг, що надаються у сільській місцевості, проте законодавчо віднесені до підприємницької діяльності.

За польськими законами, надання послуг зеленого туризму не належить до підприємницької діяльності. Тому прибутки селянських господарств за такі послуги не підлягають обкладанню податком на додану вартість. Крім

того, законодавство передбачає також звільнення доходів від оподаткування, що отримані завдяки наданню нічліжних послуг агротуристам за таких умов:

- житловий будинок, в якому здаються кімнати, належить до зеленого господарства;
- кімнати здаються туристам, а не сезонним працівникам чи третім особам;
- кімнати для туристів знаходяться у житловому будинку сільської родини, а не в іншій спеціально пристосованій будівлі для туристів;
- кількість кімнат, що здаються туристам, не перевищує п'яти.

З 1997 р. Польська федерація зеленого туризму «Гостинні господарства» запровадила нові засади класифікації та категоризації об'єктів сільської нічліжної бази. Завдяки цій категоризації власники об'єктів для ночівлі почали пристосовуватись до поставлених вимог, зросла якість запропонованих послуг [40].

Система категоризації сільської нічліжної бази є добровільною. Садиби, в яких була проведена категоризація, гарантують високу якість послуг і їх частіше відвідують гості. До того ж господар такої оселі отримує право розмістити свою пропозицію в рекламних матеріалах федерації.

Категоризація проводиться на підставі письмового звернення, яке надсилається в Польську федерацію зеленого туризму «Гостинні господарства». Правління федерації делегує на об'єкт двох інспекторів, які здійснюють категоризацію. Присвоювані категорії відрізняються кількістю сонечок на знаку федерації – що вища категорія, то більше сонечок. Нині можна отримати максимально III категорію, тобто три сонечка. Сонечка відповідають зіркам, які використовують при категоризації готелів. Оселя, якій присвоєно відповідну категорію, має право два роки користуватися знаком Польської федерації зеленого туризму «Гостинні господарства». Після того необхідно повторно подати запит у федерацію, яка проводить інспекцію об'єкта, й затверджує категорію на наступні два роки.

Зараз у Польщі існує безліч гостинних господарств і мікроготелів у

сільській місцевості, для яких зелений туризм є основною формою підприємництва. Натомість типових агротуристичних господарств порівняно мало. А з-поміж тих, які функціонують, значна кількість стратегічно зорієнтована на приймання німецьких туристів (йдеться про економічно розвинутіші території західної Польщі).

Для обслуговування цього сегмента споживачів власники агроосель західного регіону країни пристосовують інтер'єр до високих євростандартів: облаштовують на рівні люксу ванні кімнати, використовують елементи оздоблення інтер'єру, «рідні» для німецького менталітету (наприклад, фігурки гномів і інших персонажів німецьких казок), використовують готичне письмо на рекламних щитах, вивісках з написами німецькою мовою [9].

Для німецьких туристів, які становлять абсолютну більшість усього закордонного туризму в Польщі, відпочинок у польському селі лише на 10 – 15% західнопольських господарів підтримувати паритетно високі ціни і стандарти сервісу.

Загальним недоліком польського агротуризму в інших регіонах країни є недостатній зв'язок його матеріальної бази із селом, сільським господарством, з традиційною архітектурою та інтер'єрами. Сільські мешканці часто з великим старанням та запалом намагаються уподібнити свої будинки та помешкання міським, що знижує екзотичність їх сприйняття туристами. Власники агротуристичних господарств, зазвичай, не надають належного значення піклуванню про те, щоб їх будинки мали якомога більше оригінальної архітектури та етнорегіональної стилістики.

Агротуристичний продукт, що пропонується польськими господарствами, на жаль, часто зводиться виключно до ночівлі та харчування. Але ж загальновідомо, що рентабельність об'єктів для ночівлі зростає при наданні, наприклад, інших послуг.

Промоційна система польських агротуристичних господарств також варта наслідування. У країні щорічно видаються десятки тисяч каталогів та

рекламних буклетів із агротуристичними послугами, розробленими для всіх територіальних рівнів: груп воєводств, воєводств, гмін і навіть окремих сіл. Перевагою каталогів є насичення їх конкретною практичною інформацією: ціни, адреси, категорії та види осель.

Підводячи підсумок, можна сказати, на території Європейського Союзу сільський туризм отримав широкий розвиток і є одним з найбільш привабливих видів відпочинку. Однак, фермери в менш розвинених країнах ЄС, використовують туризм як інструмент диверсифікації агробізнесу, а не як основне джерело доходу.

Отже, розвиток туризму в сільських регіонах – це інструмент перерозподільної моделі для скорочення розриву між найбільш відсталими сільськими районами та іншими галузями економіки. Ця модель передбачає наступні положення:

- сільські райони розглядаються переважно як слаборозвинені райони, структурно відстають від розвитку міських районів в силу несприятливих природних і соціально-економічних факторів;

- потреба розвитку, застосовувана в цій моделі, вимагає диверсифікації доходів сільськогосподарських підприємств, оскільки сільське господарство є основною галуззю виробництва в цих районах. У той же час модель визнає, що сільське господарство не може бути єдиним важелем, з допомогою якого можна подолати розрив між цими районами і решті економікою.

2.2. Особливості розвитку зеленого туризму в Україні

Україна, обравши своїм стратегічним курсом інтеграцію до структур Європейського Союзу, прийняла виклик часу щодо прискореного реформування різних сфер соціально-політичного і економічного життя країни, зокрема, сфери послуг туризму, трансформуючи її до стандартів ЄС. Світовий досвід прогресивного господарювання надає туризму перше місце

серед інших галузей економіки за обсягами експорту товарів та послуг. Заданими Всесвітньої туристичної організації, у понад 40 державах світу туризм став основним джерелом наповнення бюджету, а у 70 країнах – однією з трьох основних статей [1].

Сьогоднішній міський турист надає перевагу активному відпочинку в місцях з екологічно чистим навколишнім середовищем, а також шукає можливостей культурного збагачення, самоосвіти. Для задоволення таких потреб Україна має надзвичайно великі туристично-рекреаційні можливості. Майже п'ятнадцять відсотків території це курорти, зони відпочинку, гірські та приморські ландшафти, придніпровські зелені зони де прекрасне здорове повітря, чисті ріки, гори, місцевості, де збережені національні традиції, фольклор, музеї, церкви та інші прекрасні архітектурні пам'ятки. Історично склалися більше 500 населених пунктів, які мають унікальну історико-культурну спадщину. Охороняється державою близько 30 національних і регіональних парків та садіб відомих діячів української культури. Визначними є лікувальні ресурси – більш ніж 400 джерел мінеральних вод та понад 100 родовищ цілющих грязей, велика кількість яких є унікальними не тільки для України, але й для Європи [48].

Цікавими туристсько-екскурсійними об'єктами є: пам'ятки історії, архітектури, археології, об'єкти етнографії, заклади культури, виставки тощо. В сільській місцевості крім історико-культурних об'єктів потенційно привабливими є хліборобство як етнографічне явище, яке поєднане з ритуалами:

- привітання з «хлібом, сіллю та рушником»;
- «толока» – участь громади при збиранні хліба;
- на сінокосі – «обжинки» – свято після збирання врожаю;
- промисли – мисливство, рибальство, збиральництво, чумацтво;
- лозоплетіння, бондарство, столярство, гутництво (виготовлення скла), кушнірство (вичинка шкур для одягу);
- народна архітектура – хата, клуня, хлів, комора, церкви та каплиці,

млини та вітряки;

- українське національне вбрання, національна кухня.

Аналіз попиту на сільський зелений туризм в Україні протягом останніх п'яти років засвідчує, що його утворюють такі основні сегменти потенційних споживачів послуг:

- мешканці промислових центрів (віддаючи перевагу такому способу відпочинку через його екологічність);

- молодь до 35 років, яка мешкає у великих містах (частка їх у сумарній кількості туристів складає понад чотири шостих);

- корінні місцяни (сприймають такий вид відпочинку як незвичайний, екзотичний);

- цінителі українських народних традицій (через принади сільського способу життя та чистоту довкілля);

- люди з низьким та середнім рівнем доходу (через доступну вартість відпочинку в сільській місцевості).

Значна частка (29%) тих, хто відпочиває в сільській місцевості, надає перевагу такому виду відпочинку завдяки можливості дуже близько долучитися до навколишнього природного середовища – купатись у водоймах, гуляти на свіжому повітрі, збирати ягоди, гриби. Також значну частку населення (17%) мотивує до відпочинку в селі можливість харчування екологічно чистими, натуральними і відносно дешевими продуктами домогосподарств. Бажання залучитись до народної культури, звичаїв, традицій, брати участь у святах та сільських розвагах, зануритись у сільське життя виступає важливим мотиватором до відпочинку в сільській місцевості для 15% туристів. Як виявилось, важливим мотивом туристів (12%), беручи до уваги фінансовий стан переважної частини населення країни, є відсутність коштів для відпочинку на дорогих курортах, за кордоном, адже загальновідомо, що проживання в сільській садибі коштує набагато дешевше за відпочинок у курортній зоні з мешканням у готелі.

Ще одним мотиватором для місцяни (9%) виступає потреба в

можливості спокійного відпочинку подалі від індустріальних міст, що сприяє роздумам та поверненню внутрішньої гармонії.

Певна частина населення (7%) відпочиває в сільській місцевості у зв'язку з сімейною традицією такого відпочинку, а дещо менша частка туристів (6%) пояснила своє бажання користуватися послугами сільського зеленого туризму необхідністю оздоровлення в даних кліматичних умовах за рекомендацією лікаря.

Дещо менша частка туристів (5%) вказала, що до відпочинку в сільській місцевості їх спонукає можливість безпосередньої участі в сільськогосподарських роботах для власного задоволення. На рисунку 1.1 зображено кількісне співвідношення мотивів відпочинку в сільській місцевості [1].

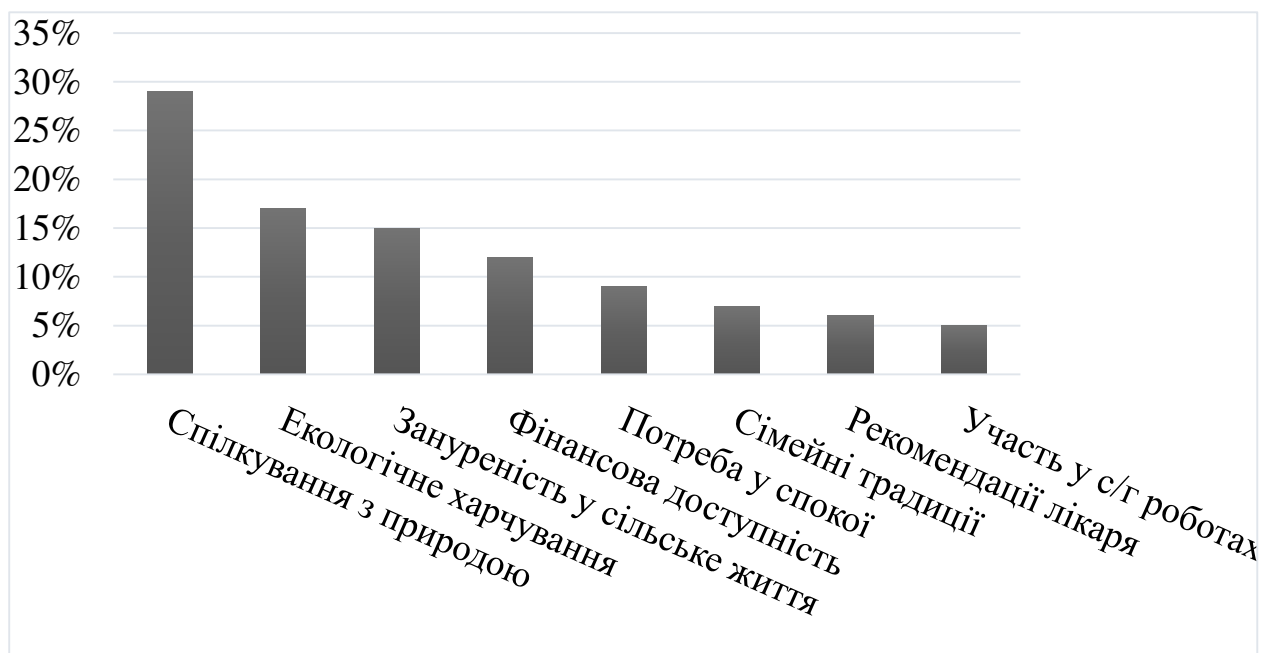

Рис. 2.1 – Кількісне співвідношення мотивів відпочинку в сільській місцевості

Зростання попиту на сільський зелений туризм спровоковане також усвідомленням громадянами ефективності рекреації у природному середовищі та невідповідності середовища проживання сучасної людини до її фізіологічних і психологічних потреб. Окрім того, зростання попиту на

сільський відпочинок збільшується внаслідок зменшення тривалості робочого часу, зростання кількості платних відпусток, підвищення рівня освіти, розвитку транспортних мереж. Що стосується попиту українського сільського зеленого туризму на міжнародному ринку туристичних послуг, то варто зазначити його низьку популярність на цьому рівні.

Закордонних туристів приваблює багатогранність української культури, історичні та архітектурні пам'ятки, народна гостинність. Проте низький рівень обслуговування, недостатньо комфортні умови проживання, малорозвинена сільська інфраструктура негативно впливають на формування закордонних туристичних потоків до українських сел. Сьогодні для ефективного просування національного туристичного продукту на зовнішньому ринку потрібна не лише організаційна, а й фінансова підтримка з боку держави, а створення позитивного образу нашої країни та її туристичних об'єктів має стати частиною загальної стратегії розвитку туризму в Україні.

Розвиток зеленого туризму в Україні підтримується спеціальними програмами Міжнародного фонду «Відродження», фонду «Євразія», Європейської федерації сільського зеленого туризму «EUROGITES» та іншими. Але цього недостатньо, щоб зелений туризм в Україні відіграв роль катализатора розвитку багатьох галузей економіки (сільське господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво тощо), став провідним чинником стабільного і динамічного збільшення надходжень до бюджету. Необхідно передусім здійснити законодавчо-нормативне врегулювання основ його функціонування. Нині тільки окремі аспекти діяльностісприяння і зеленого туризму регулюються Законами України «Про туризм» [3], «Про особисте селянське господарство» [2].

Також, певну роль у функціонуванні та розвитку зеленого туризму відіграє Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. У квітні 2019 року виповнилось 23 років з дня заснування Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. За цей час багато було

зроблено, але не все заплановане вдалося здійснити. Зелений туризм нині стає все більш популярним у світі. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України на 2019 рік на території нашої країни є 1590 сільських садиб, готових приймати гостей і надавати різні послуги в галузі сільського туризму.

Цей вид відпочинку має найдемократичнішу цінову політику. Правлінням спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні затверджено програму Добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба». Метою програми є розвиток різних форм поселення у сільських садибах, підвищення якості комплексного обслуговування туристів, надаваних послуг розміщення та сприяння розвитку сільських територій в Україні. Програма дозволить сільському населенню за допомогою місцевих осередків Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні провести оцінку і надати відповідну категорію житлу, яке передбачене для туристів і відпочиваючих. Підготовку Програми добровільної категоризації та категоризаційних вимог здійснено на підставі законів України «Про туризм», «Про захист прав споживачів», міждержавних стандартів на туристично-екскурсійне обслуговування та аналогічних стандартів країн-членів Європейської федерації сільського та фермерського туризму EUROGITES (Австрії, Ірландії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Швеції, Швейцарії, Чехії) [44].

Вимоги добровільної категоризації розроблені відповідно до вимог ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги», нормативних документів та основних стандартів щодо індивідуальних та колективних не готельних засобів розміщення європейських країн.

Зроблено це, як зазначено в Положенні, з метою розвитку форм поселень у сільських садибах, підвищення якості комплексного обслуговування туристів, надаваних послуг розміщення та сприяння розвитку сільських територій в Україні.

Добровільна категоризація у сфері сільського зеленого туризму

«Українська гостинна садиба» має чотири категорії, які позначаються відповідним знаком. Знак «Українська гостинна садиба» включає композицію із словосполучення українською – «українська гостинна садиба», англійською – «ukrainian guest house» та графічного символу, на якому зображена українська хатинка. Під хатинкою розміщені одна, дві або три квітки мальви (див. додаток А).

Кількість квіток визначає категорію агрооселі:

- базова категорія – позначається без квітки;
- перша – однією квіткою;
- друга – двома квітками;
- третя – трьома квітками.

Такий знак повідомляє потенційних споживачів про відповідну якість житлових умов та рівень послуг, а також дає змогу сільському господарю встановити плату. Цей знак надається Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму та може використовуватися як інструмент маркетингу.

Знак «Українська гостинна садиба» у діаметрі 0,5 м надається власнику для розміщення на зовнішній стороні будинку. Знак надається на термін три роки, що засвідчується відповідним сертифікатом (див. додаток Б).

Категоризація садіб є добровільною та здійснюється на підставі заяви власника агрооселі, до якої ще додаються відповідні документи. Присвоєння певної категорії для суб'єктів підприємництва у сфері зеленого туризму в Україні, на жаль, поки що не становить жодної інформаційної чи рекламної цінності. Це зумовлено тим, що така категоризація є добровільною, не закріпленою в законодавчому порядку нормою ведення підприємництва, як і сама підприємницька діяльність у сфері зеленого туризму. Тобто, з одного боку, власники агроосель не зацікавлені в проведенні такої категоризації, а з іншого – «кількість квітів» на фасаді садиби не мотивує відвідувачів користуватися її послугами. Цінові пропозиції умовно можна поділити на чотири категорії, залежно від таких умов:

- побутові – наявність ванни (душу), туалету в самому будинку, а

також користування холодильником, газовою або електроплитою;

- інфраструктура – як далеко розташоване госпо дарство від жвавих трас, річки, лісу, озера чи моря, наявність поряд медпункту, магазину;

- додаткові пропозиції – домашнє харчування, трансфер, екскурсії, походи в гори, вивчення мов, риболовля, катання на конях, домашні овочі та фрукти, молоко, мед;

- сезон – дорожче може коштувати відпочинок під час Новорічних, Різдвяних і Пасхальних свят, влітку, у популярному розвинутому регіоні, дешевше – міжсезоння (весна і осінь);

- цінність регіону – наявність визначних пам'яток архітектури, цікавих ландшафтів, екологія.

Також, висуваються наступні вимоги:

- гарне навколишнє середовище. Садиби повинні продемонструвати гарне навколишнє середовище і порядок: доглянутий зовнішній вигляд будинку і прилеглих територій, гарні умови утримування тварин, а також налагодження в садибі системи безпеки.

- сільське оточення. Садиба не обов'язково повинна бути діючим сільськогосподарським виробництвом, проте наявність господарства (домашніх тварин, саду, городу, пасіки і т.д.) є безсумнівною перевагою і принадою для туриста. Господар повинен бути обізнаний у питаннях харчування.

- форми поселення гостей. Індивідуальні та колективні засоби розміщення неготельного типу, які призначені для проживання туристів на сільських територіях.

- місця проживання господарів та їх участь у житті гостей. Господар або його родина повинні самі проживати у садибі, що здається, або в безпосередній близькості до неї. Дуже важливим аспектом є контакт господаря із гостем. Якщо турист потребує інформації щодо місцевості, можливостей відпочинку, транспорту або просто не розуміє якісь регіональні

традиції чи назви господар, який повинен бути обізнаним у цих питаннях, надає таку інформацію гостю.

Зараз знак та сертифікат «Українська гостинна садиба» мають 210 власників садиб, у тому числі 96 базового рівня, 38 – першого рівня, 41 – другого, 35 – третього (найвищого) рівня. Для виходу на європейський рівень готується СОУ (стандарт організації України) [46].

Усі вимоги Програми добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» щодо садиби та прилеглої території можна побачити у таблиці 2.1 [46].

Таблиця 2.1 – Вимоги Програми добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба»

№	Вимога	Категорія			
	Садиба, благоустрій території	Б	1	2	3
1	Наявність світлової вивіски	–	–	+	+
2	Наявність знаку «Українська гостинна садиба»	+	+	+	+
3	Наявність окремого входу для гостей	–	–	+	+
4	Декоративне і (або) огорожувальне озеленення території	–	+	+	+
5	Місце для паркування автомобіля на території садиби	–	+	+	+
6	Наявність гаражу для паркування	–	–	–	+
7	Обладнане місце для відпочинку поза межами будинку (альтанка, колиба, зона відпочинку під тентом тощо) зі столом та місцями для сидіння	–	+	+	+
8	Спеціально обладнане місце для приготування страв на відкритому вогні	+	+	+	+
9	Дитячий ігровий майданчик	–	–	+	+
10	Баня/сауна	–	–	+	+
11	Басейн	–	–	+	+

Попри добровільну категоризацію садиб, в Україні Державна служба статистики проводить збір та аналіз інформації, у тому числі про підприємництво у сфері зеленого туризму. Однак в Україні у 2016 р.

порівняно з 2014 р. кількість суб'єктів підприємництва в цій сфері зменшилась на 52 агрооселі за рахунок суб'єктів господарювання, які розташовані на території анексованого Криму.

Варто відзначити і те, що в окремих областях, зокрема Запорізькій, Одеській, Харківській та Херсонській, агрооселі припинили свою діяльність (разом – 6 садиб), тобто ці області, за даними офіційної статистики, зникли з карти зеленого туризму в Україні. Це знову підтверджує висновок про значний вплив чинника політичної нестабільності в цих регіонах, хоча аналогічна тенденція до зменшення офіційної кількості агроосель, але з меншою динамікою, спостерігається також в Івано-Франківській, Львівській, Закарпатській та Чернівецькій областях.

Аналізуючи статистичні дані щодо зеленого туризму та кількості туристів, які скористались послугами агроосель у 2016 р., можна зробити висновок про те, що розміщення осередків і результати розвитку та функціонування цього виду підприємницької діяльності насамперед залежать від природних умов. Так, двома агрооселями Волинської області, де розташовані Шацькі озера, які є основним місцем літнього відпочинку, надано послуги 2751 туристові, а дев'ять агроосель Черкаської області відвідало лише 289 туристів. Якщо ж оцінювати кількість туристів, які скористалися послугами зеленого туризму у 2016 р. в розрізі областей України, то беззаперечним лідером залишається Івано-Франківська область – 16903 туристів [1].

Є ще один досить суттєвий резерв для поповнення обігу коштів власників сільських садиб, що надають туристичні послуги. Більшість з них мають земельні паї, які здають в оренду, і за те отримують мізерну платню до трьох відсотків від вартості землі без урахування її кадастрової вартості, а отже дуже дешево. Власники земельних паїв повинні потребувати підвищити орендну плату приблизно до двадцяти відсотків від вартості урожаю. За цієї умови вони відчують себе дійсними володарями своєї землі, а українське село поступово почне розвиватись, та виходити на новий економічний рівень,

що значно впливатиме на розвиток економічне становище країни [26].

Зелений туризм відкриває можливості як для поліпшення наповнюваності бюджетів місцевих органів самоврядування, так і для зближення міських і сільських жителів. Він розширює сферу зайнятості зеленого населення, позитивно впливає на економіку та екологію районів України, сприяє відродженню, збереженню та розвитку місцевих народних звичаїв, промислів, пам'яток історико-культурної спадщини. Кожне українське село можна перетворити на справжній туристичний рай, що сміливо конкуруватиме із західноукраїнськими туристичними та європейськими центрами. Селянське господарство особливо вразливе в період міжсезоння. Саме тому розвиток зеленого туризму може стати для селянського господарства додатковим джерелом фінансових надходжень. Роль інформаційно-консультаційного забезпечення послуг зеленого туризму важлива ще й тим, що дозволить потенційному споживачу отримати найнеобхіднішу інформацію. В свою чергу для селянського господарства інформаційно-консультаційне забезпечення дозволить реалізувати найбільш ефективну стратегію щодо досягнення стабільного функціонування, розвитку та відтворення господарства. Саме це забезпечило би безпосередню зайнятість зеленого населення і привело б до появи десятків тисяч господарств, що ефективно працювали б у цьому секторі економіки. Адже значення зеленого туризму для економічного, соціального та духовного розвитку українського суспільства є досить перспективним та важливим. Крім того, зелений туризм є важливим екологічним та етичним фактором, оскільки сприяє як фізичному, так і моральному оздоровленню населення [48].

Особливо сприятливі умови для розвитку зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків, лісів, де існує можливість поєднати відпочинок з пізнанням природного та історико-культурного потенціалу регіону, але ці території відчують рекреаційні навантаження. Найпоширенішими з них є такі: витоштування, механічні

пошкодження, вилучення, засмічення, випалювання, розполохування лісової фауни. Ці види рекреаційних навантажень, безперечно, не вичерпують всієї різноманітності антропогенного впливу на території зеленого фонду. Найбільшу негативну дію на зелені насадження (ліс, ландшафтні парки) справляє вито́птування, яке істотно впливає на всі компоненти. З рекреаційним навантаженням пов'язано поняття «рекреаційна місткість». Якщо під рекреаційним навантаженням розуміють кількість відвідувачів на одиницю площі за одиницю часу, то рекреаційна місткість - це загальна кількість осіб, які можуть перебувати на певній території протягом певного часу, що дозволяє зберегти здатність територій до самовідновлення.

Сьогодні український ринок здатний приймати і обслуговувати близько 150 тис. туристів у сільській місцевості (потенціал європейського ринку оцінюється в 2 млн. ліжок – місяць). За наявності значного потенціалу, структурних змін сільської місцевості, необхідних передумов, сучасний стан форм і методів організування зеленого туризму в Україні не дає змоги отримувати відповідні економічні вигоди, що потребує вивчення прогресивного досвіду, виявлення тенденцій і проблем, розроблення заходів і програм його ефективного розвитку [1].

Зважаючи на світові тенденції серед прогресивних напрямів розвитку туристичної діяльності в Україні на значну увагу заслуговує зелений туризм, завдяки наявності в українських селах багатой культурної, історичної та архітектурної спадщини, мальовничих ландшафтів, лікувально-рекреаційних ресурсів, індивідуального житлового фонду, значного трудового потенціалу. Зелений туризм здавна практикується у високорозвинених країнах. Досвід свідчить, що 40–60,0% селян отримують більшу половину доходів із незеленогосподарських джерел, в яких значну частку займає туризм. З ним пов'язаний розвиток суміжних занять, серед яких домашня переробка харчових продуктів, гастрономія, народні промисли, організаційно-культурна та екскурсійна діяльність. Стимулює розвиток цієї галузі можливість вирішення проблеми працевлаштування сільських жителів і самозайнятості

людей. Вважається, що за умови залучення одного господарства в туристичне

Результати виконаного аналізу досвіду організування зеленого туризму в країні доводять, що найбільшого розповсюдження він отримує в екологічних зонах з наявністю річок, лісових масивів, морського узбережжя, озер і водойму. Карпати сьогодні є пріоритетним регіоном зеленого туризму в Україні. Особливо інтенсивно зелений туризм розвивається на заході країни, а саме в Івано-Франківській, Закарпатській і Львівській областях. Так, у Львівській обл. налічується 500 садиб зеленого туризму, які розташовані поблизу чудодійних джерел мінеральних вод, мальовничих краєвидів Карпат, давніх городищ і замків, музеїв, церков тощо. Збільшується кількість «зелених садиб» у Чернівецькій та Волинській областях. Поступово такі садиби з'являються в центральній та східній частинах України [8].

Сьогодні інтереси суб'єктів зеленого туризму представляють регіональні осередки. Вони інформують про відпочинкові можливості регіонів, контролюють якість туристичних послуг, надають консультації та інше. Такі осередки функціонують у 17 областях України.

В Україні організування зеленого туризму здійснюється через утворення туристичних селищ на основі наявних поселень з традиційною народною архітектурою, що розташовані в мальовничій місцевості; формування та реалізацію сільських турів з проживанням та харчуванням у сільському будинку, здавання в оренду кімнат і будинків у сільській місцевості в екологічно чистих природних районах [50].

Необхідно зазначити, що сучасний стан розвитку зеленого туризму в Україні не забезпечує належних умов для реалізації наведених переваг. Основною проблемою, яка гальмує розвиток зеленого туризму, є відсутність законодавчо-нормативного забезпечення такого виду діяльності. За наявності осередків сприяння розвитку зеленого туризму їхні зусилля роз'єднані. Для створення туристичного ланцюга необхідне налагодження співпраці громадських організацій і органів місцевого самоврядування.

Великими перешкодами на шляху розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості традиційно для України вважаються транспортна віддаленість осередків відпочинку, стан доріг, рекреаційна необлаштованість (невідповідність запитам сучасного туриста). Сьогодні зусиллями регіональних і місцевих органів влади здійснюється оновлення комунікаційної інфраструктури, наближення стандартів сільської гостинності до загальноприйнятних у сфері сервісного обслуговування. Негативний вплив на розвиток зеленого туризму спричиняє незадовільний стан пам'яток культурної спадщини, що потребує владної підтримки їхнього реставрування та відродження [56].

Розвитку зеленого туризму в Україні сприяють такі фактори:

- зростаючий попит мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості;
- унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл;
- багаті рекреаційні ресурси;
- екологічна чистота сільської місцевості;
- відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів,
- наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- традиційна гостинність господарів та доступна ціна за відпочинок;
- можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо [8].

Сьогодні розвиток зеленого туризму в Україні обмежують і гальмують такі фактори:

- політико-економічна нестабільність у державі;
- відсутність належного правового забезпечення розвитку зеленого туризму;
- відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму;
- низький рівень інфраструктури та комунікацій;

- недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення;
- брак дешевих кредитів, які можуть бути використані як інвестиційний ресурс для модернізації об'єктів сільського туризму;
- несприятливе правове та економічне середовище для діяльності сільського населення;
- на всеукраїнському рівні відсутня реклама зеленого туризму;
- проблеми в отриманні гарантованих та якісних послуг, недостатня можливість захисту прав сторін;
- недостатня кількість високоякісних об'єктів розміщення в центрі та на сході країни;
- складність доступу до інформації щодо невикористаних туристичних можливостей села;
- відсутні навчальні центри для підготовки та перепідготовки менеджерів та сільського населення. обслуговування створюється близько десяти робочих місць в околиці.

Зелений туризм зможе забезпечити збільшення реальних доходів селян завдяки:

- наданню послуг з прийому та проживання туристів;
- облаштуванню туристичних маршрутів та надання екскурсійних послуг;
- транспортному обслуговуванню туристів;
- єгерській діяльності (полювання, аматорське та спортивне рибальство);
- наданню послуг з прокату туристичного спорядження;
- виробництву та реалізації туристам екологічно чистих продуктів харчування, надання кулінарних послуг;
- реалізації товарів народних промислів;
- проведенню культурно-розважальних заходів з урахуванням історико-етнографічної спадщини (анімації) [30].

Темпи розвитку зеленого туризму по регіонах України значною мірою визначаються наявністю і станом природних, етнокультурних, суспільно-демографічних ресурсів, господарської та комунікаційної інфраструктури території, потребами туристичних потоків, співвідношенням фінансової та економічної вигоди, можливих екологічних наслідків. Зважаючи на викладене, виникає необхідність створення спеціалізованих зон зеленого туризму відповідно до потреб туристичних потоків, раціонального використання ресурсів, гармонійного розвитку територій.

З урахуванням реалій сучасної складної економічної ситуації в Україні розвиток зеленого туризму не потребує значних капіталовкладень, оскільки він передбачає використання вже наявної інфраструктури сільських населених пунктів, наявних помешкань сільських господарів. Особливо цікавим може бути відпочинок у селі тоді, коли до нього долучаються цікаві екскурсійні маршрути, що розкривають витoki та джерела народної культури та мистецтва, літератури, української духовності в цілому. Це й є ознайомлення з численними центрами народних художніх промислів, ткацтва, вишивання, гончарства, малярства, різьблення по дереву, лозоплетіння. А перебування у сім'ях сільських трударів дає змогу особисто долучитись до народних свят, ознайомитись з етнографічними особливостями окремих регіонів.

Зелений туризм корисний як для відпочивальників, так і для господарів, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки, сприятиме збереженню селянства як носія української ідентичності, культури і духовності, створить додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує на підтримку з боку держави.

Розвиток зеленого туризму та соціальної сфери села може бути забезпечений шляхом:

- здійснення чіткого розмежування функцій і повноважень

центральных та місцевих органів виконавчої влади у сфері розвитку сільських територій;

- забезпечення впровадження соціальних стандартів та нормативів проживання у сільській місцевості;
- визначення пріоритетів розвитку туристичного сектору з урахуванням зональних та регіональних особливостей;
- підтримки конкурентоспроможності туристичного сектора в умовах інтеграції України у світовий економічний простір;
- подолання стихійності ринку зеленого туризму;
- удосконалення страхової та податкової політики у сфері зеленого туризму;
- удосконалення системи управління в туристичному секторі;
- впровадження у практику базових агроекологічних вимог і стандартів відповідно до регламентів ЄС;
- збереження демографічного потенціалу і трудових ресурсів, формування ефективної системи забезпечення галузі кадрами в результаті підготовки фахівців за цільовим направленням та створення сприятливих умов для залучення та проживання молодих фахівців для роботи на селі [58].

Підводячи підсумок можна сказати, що Україна має значні потенційні можливості динамічного розвитку туристичної індустрії й відповідної інтеграції у світовий туристичний простір. Розвиток зеленого туризму в Україні є особливо актуальним, оскільки саме завдяки зеленому туризму Україна може поліпшити соціально-економічну ситуацію села. Зважаючи на місце і роль зеленого туризму в житті суспільства держава повинна проголосити його одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки, та з урахуванням цього має сприяти створенню організаційно-правових та економічних засад становлення зеленого туризму як високорентабельної галузі економіки, сприяти залученню міжнародного досвіду.

Подальше вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду організування

зеленого туризму забезпечить виявлення проблем, розроблення заходів щодо їхнього вирішення та ефективного розвитку цього виду діяльності в Україні.

2.3. Порівняльний аналіз проблем розвитку сільської місцевості України і Європи

За всіх часів свого існування українська держава відзначалась наявністю потужного аграрного сектора економіки і значним демографічним потенціалом сільської місцевості. Варто відзначити, що на початку XX сторіччя частка зеленого населення складала більше 80%, і навіть зараз, після тривалих процесів індустріалізації в деяких регіонах України сільське населення складає більше 50%. Сільська місцевість України є самобутньою, сільське населення є носієм більшості історичних традицій, духовності та менталітету українського народу. Разом з тим, матеріальні, соціально-культурні та побутові умови життя на селі знаходяться в архаїчному стані, сільське життєве середовище в більшості випадків відрізняється низькою атрактивністю, а рівень життя зеленого населення загалом залишається низьким. Майже аксіоматичним є твердження, що майбутнє української державності значною мірою залежить від розвитку села. Але для забезпечення стабільного прогресивного функціонування сільських регіонів потрібні нові концепції, підходи раціональної територіальної організації та планування сільської місцевості. Більшість наявних концепцій і доктрин односторонні, спрямовані на вирішення якоїсь одної, пріоритетної на думку авторів проблеми села. Переваги ж мають бути надані таким підходам, які у відповідності до вимог постіндустріального інформаційного суспільства XXI ст. розглядають сільську місцевість у всій багатогранності проявів, відношень, зв'язків і форм геопросторової організації. Екологічні, демографічні, соціально-економічні аспекти розвитку і функціонування сільської місцевості України значною мірою відрізняють її від специфічного зеленого розвитку Європи, але досвід регіонального управління і практика

формування політичного інструментарію управління сільськими регіонами Європейського союзу (ЄС) можна і необхідно використовувати, звісно адаптуючи до вітчизняних умов. Такі позиції підкреслюють актуальність обраного напрямку роботи.

У світі зелений туризм розглядається як альтернатива сільському господарству за розмірами отриманих прибутків. До того ж, розвиток інфраструктури зеленого туризму не вимагає таких значних капіталовкладень як інші види туризму і може здійснюватися коштом самих селян без додаткових інвестицій. Скорочення міграції з сіл до міст надасть змогу заощадити значні фінансові й матеріальні ресурси, адже, за підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі [7]. Також підраховано, що дохід, отриманий від одного ліжко-місця, еквівалентний річному доходу фермера від однієї корови. На сьогодні в Західній Європі налічується приблизно стільки ж ліжко-місць для відпочинку у сільській місцевості в приватних агрооселях, скільки місць у європейських готелях. Наприклад, Австрія, яка за площею майже в сім разів менше України, а за кількістю населення – у п'ять разів, за один гірськолижний сезон отримує дохід у сфері зеленого туризму близько 10 млрд. євро. Зелений туризм не тільки опинився у сфері інтересів політики ЄС, а й достатньо сильно нею підтримується, у тому числі у фінансовому плані [8].

У Франції, Великобританії, Голландії, Ірландії, Німеччині, Іспанії залучення до діяльності у сфері зеленого туризму заохочується на національному рівні. За популярністю відпочинок у сільській місцевості в цих країнах посідає нині друге місце після відпочинку на морі.

У Німеччині становлення «зеленого туризму» почалося з розроблення концепції його розвитку у периферійних регіонах. У результаті на ринку нині представлені пропозиції дешевого відпочинку на природі, без використання дорогої інфраструктури, але з наданням комфортних умов проживання.

Так, у Польщі на селян, які бажають розпочати діяльність у сфері «зеленого туризму», та на тих, які вже надають такі послуги, не поширюється дія закону, що регулює господарську (підприємницьку) діяльність.

В угорському законодавстві регулювання «зелено-туристичних» відносин не підпадає під дію нормативних актів, якими регулюються відносини у сфері підприємництва. Відповідно, не підлягають оподаткуванню й особисті доходи, отримані селянами від використання для відпочинку власного житла. Існують також спеціальні пільги та переваги для сімейних господарств, які займаються (або виявили бажання зайнятися) діяльністю у сфері зеленого туризму, якщо вони розміщуватимуться на території сільських поселень в економічно слаборозвинутих (визнаних економічно депресивними) регіонах.

Великий законодавчий досвід у розвитку агротуризму має Латвія. Зумовлено це тим, що вже тривалий час основним контингентом туристів, які бажають відпочити в тамтешній сільській місцевості, є іноземці. Уряд вчасно звернув увагу на цей вельми перспективний вид туризму, здатний вирішити проблему безробіття на селі, і затвердив низку відповідних нормативів [9].

Досвід розвинених країн, де зелений туризм успішно функціонує вже десятки, а то й сотні років, свідчить про те, що для його розвитку необхідно створити дійовий податковий механізм, який би сприяв залученню до цього процесу людей вмілих та бажаючих. Такий принцип дасть можливість виявити мільйони людей, які уміють господарювати на своїх садибах, створювати затишок та належний рівень послуг [10].

Це актуально й для України, де особливо загострені соціально-економічні проблеми села, адже українське село володіє високим туристично-рекреаційним потенціалом. У багатьох регіонах представлений широкий спектр потенційно привабливих об'єктів і комплексів, які користуються великою популярністю у іноземних туристів.

Якщо брати у порівняння з іншими країнами Україну, то сільська місцевість України з суспільно-географічної точки зору представляє собою

слабкоорганізований простір з надзвичайною контрастністю соціальних, економічних, екологічних складових, значною диференціацією атрактивних характеристик. Звертаючи увагу на геопросторові форми і прояви суспільного розвитку можна відзначити, що, по-суті, на мезо- і макрорівні міста, промислові центри, урбанізовані території лише в окремих випадках утворюють значні за площею ареали, а в основному представлені дискретними формами. Натомість, сільська місцевість характеризується континуальністю, безумовно маючи дискретні прояви на мікрорівні. Така характеристика сільської місцевості висуває на перший план фактор відстані, який буде зумовлювати перебіг всіх суспільних процесів і визначати геопросторові відмінності як у ресурсно-екологічному, так і у соціально-економічному, і у організаційно-управлінському аспектах. Відповідно, необхідним стає вироблення не галузевого (міжсекторального), а територіального підходу до вирішення проблем сільської місцевості. В документах Організації по економічному співробітництву і розвитку (ОЕСР) сільська місцевість чи зелений регіон визначається як сукупність людей, території та інших ресурсів суспільного ландшафту і малих населених пунктів за межами безпосередньої сфери економічної діяльності великих міських центрів [9], український вчений в сфері державного управління Павлов О.І. пропонує визначення поняття «сільської території» як гетерогенного, поліфункціонального утворення з населенням як системоутворювальним елементом [5]. Як в Україні, так і в ЄС сільська місцевість значною мірою відрізняється від міської, оскільки урбанізовані ареали за будь-яких умов виявляються «фокусами» соціально-економічної, політичної, суспільної діяльності загалом. Відзначимо, що в Україні, незважаючи на тривалий період програмно-цільового планування економіки і життєдіяльності суспільства так і не вдалося «забезпечити подальший підйом добробуту всіх прошарків та соціальних груп населення, глибокі зміни у сфері праці та умовах життя людей», що визнавалось першочерговим напрямом економічного і соціального розвитку СРСР на 1986-1990 рр. і на

період до 2000 року [53]. Таким чином, на шлях суверенного розвитку Україна вийшла зі значними перевагами визнаного суспільством життєвого стандарту, росту економічної ефективності виробництва довгострокового управління навколишнім середовищем. Регіони (ареали), що по тим чи іншим причинам вимагають державної підтримки, у країнах ОЕСР прийнято називати проблемними, а ареали, яким надається урядова допомога, – ареалами допомоги. Ці країни відрізняються варіантами співвідношення ринкових і неринкових начал в управлінні національною економікою від переважно ринкових методів і підходів (ФРН) до систем зі значним рівнем державного регулювання виробничих процесів (Франція) [49]. На відміну від програмно-цільового планування соціально-економічного розвитку, європейські країни прийшли до концепції індикативного (рекомендованого) планування, основним інструментарієм якого є регіональна політика. У державах-членах ОЕСР політика по розвитку сільських регіонів у цілому має наступні цілі [8]:

- підвищення рівня конкурентноздатності сільських регіонів для збільшення їхнього внеску в розвиток народного господарства,
- створення для зеленого населення порівнянного з міським стандарту життя,
- охорона і розвиток природних ресурсів і культурної спадщини в сільських регіонах.

Основні напрямки і цілі регіональної політики Європейського Союзу викладені в доповіді комісії ЄС («Єдині акти повинні мати успіх: нові перспективи для Європейського Співтовариства» (1987 р.).

У світовому співтоваристві вироблено багато методів та підходів планування і прогнозування регіонального розвитку, які можна об'єднати в дві загальні групи – експертні та фактографічні. В групі експертних методів останнім часом все більшою популярністю користується SWOT – аналіз, спрямований на визначення перспектив розвитку територій шляхом експертної оцінки наявної ситуації, можливих ризиків та перспектив. Термін

CBOT походить від англійської аббревіатури SWOT, що складається із слів Strengths (сильні сторони, український еквівалент – сила), Weaknesses (слабкі сторони, вади), Opportunities (можливості, обставини), Threats (загрози, труднощі) [50].

І хоча реалізація даного методу передбачає формування групи експертів, що в результаті спільного обговорення оцінюють внутрішні (сильні і слабкі сторони – ресурси розвитку) і зовнішні (можливості і загрози – умови розвитку) чинники розвитку досліджуваних процесів на території, ми вважаємо, що елементи такого підходу можна використовувати і під час досліджень окремих дій, об'єктів, властивостей фахівцями у відповідних галузях.

Зрозуміло, що в «чистому» варіанті даний метод недоцільно використовувати для вирішення завдань даного дослідження, але елементи SWOT-аналізу дозволять, на наш погляд удосконалити процедуру порівняння і обґрунтування висновків дослідження.

Як елемент SWOT-аналізу використовується методичний прийом, згідно з яким кожен напрям політики розвитку сільських регіонів аналізується з точки зору можливостей досягнення, зважаючи на зовнішні впливи, процеси, явища. На думку Мальчикової Д.С. в регіональній політиці ЄС виділяються п'ять основних цілей. Одна з них (№ 5) спрямована на сприяння проведенню реформ загальної аграрної політики в ЄС з виділенням двох самостійних цілей (5a і 5b) [37]:

5a – модернізація і розвиток обслуговуючих сільське господарство виробництв (заготівля, переробка і збут продукції зеленого і лісового господарства),

5b – сприяння розвитку сільських ареалів, у тому числі підтримка зусиль по розвитку, диверсифікованості і пожвавленню зеленого господарства. Цікавим є момент визначення критеріїв, згідно з якими виділяються сільські ареали, яким надається допомога в рамках мети 5b. Ці критерії, сформульовані у правових документах ЄС, такі:

- більш висока частка зайнятих у сільському господарстві в загальній чисельності зайнятих у порівнянні із середньою в ЄС,

- низький рівень доходів у сільському господарстві, – низький рівень соціально-економічного розвитку, обчислений на основі валового внутрішнього продукту. При цьому, сприяння Європейського Союзу може поширюватися і на території, які не відповідають зазначеним критеріям, але відзначені такими рисами:

- низька щільність населення і (або) значний міграційний відтік населення;

- периферійне чи острівне положення ареалу стосовно великих центрів економічної і суспільної діяльності,

- чутливість розвитку зеленого господарства до реформи аграрної політики Європейського Союзу (несприятлива структура зеленегосподарських підприємств, зростання частки зайнятих у сільському господарстві);

- нераціональне землекористування, що призводить до екологічних проблем і надмірне антропогенне навантаження на навколишнє середовище;

- розташування зеленегосподарських територій усередині гірських областей. Безумовно, напрями політики розвитку сільських територій, що визначені в ЄС, є актуальними і в нашій країні, що доводить попередній аналіз проблем розвитку сільської місцевості. Разом з тим специфічна геополітична, природно-екологічна, соціально-економічна ситуація в Україні накладає певний відбиток на можливості використання напрямів регіональної політики розвитку сільських територій в ЄС (табл. 2.2).

Необхідним слід виділити напрями політики зеленого розвитку та допомоги сільським територіям, які, на наш погляд є зараз найдоцільнішими в Україні і потребують особливої уваги:

- використання поліфункціональних властивостей сільської місцевості: розвиток не тільки первинних секторів економіки (зеленого господарства, лісового господарства і рибальства) у сільській місцевості, а й активний

розвиток альтернативних видів економічної діяльності та землекористування;

- розширення і заохочення діяльності в сфері туризму (агротуризму, зеленого туризму);

- якісна інвентаризація зеленосільськогосподарських земель, яка дозволить виділити непродуктивні угіддя з метою включення їх у елементи регіональної екомережі;

- ведення земельно-кадастрових оціночних робіт в межах природногосподарських (агроландшафтних) кадастрових районів, які можуть і повинні використовуватись як основа розробки регіональних програм розвитку зеленого господарства і захисту земель від процесів деградації;

- інформаційно-освітня підтримка всіх заходів з зеленого розвитку і відродження сільської місцевості (наприклад, розробка програм у сфері освіти по підтримці зеленого господарства, землевпорядкуванню тощо).

Таблиця 2.1 – Аналіз можливостей використання напрямів регіональної політики розвитку сільських територій в ЄС відповідно до особливостей розвитку сільських регіонів в Україні

Процеси, явища, об'єкти, впливи, що гальмують або унеможливають реалізацію політики	Напрямки політики розвитку сільських регіонів	Процеси, об'єкти, впливи, що сприяють реалізації політики і управлінню сільським розвитком
– політична та соціально-економічна нестабільність в країні, – зношення основних фондів у сільському господарстві; – еколого-економічна необґрунтованість меліоративних робіт в окремих регіонах – низький рівень внутрішнього споживання продукції зеленого господарства, що гальмує розвиток переробних галузей.	Модернізація та розвиток обслуговуючих сільське господарство виробництв Сприяння розвитку сільських ареалів, у тому числі підтримка зусиль по розвитку, диверсифікованості і поживленню зеленого господарства	– диверсифікація постачальників обладнання, важкої техніки та технологічних ліній внаслідок розширення кола зовнішньоекономічних зв'язків України; – розвиток агробізнесу; – державні заходи з пільгового кредитування сільгоспвиробників; – розвиток малого і середнього підприємництва.

– дискусійні та проблемні моменти адміністративно-територіально устрою на регіональному і низовому рівні; – низький рівень розвитку горизонтальних зв'язків між сільгоспвиробником і переробними підприємствами: більшість сільгоспвиробників працюють на експорт - відсутність «прозорого» ринку землі; – низький рівень доходів і якості життя зеленого населення		– висока природна продуктивність земель; – позитивна економічна кон'юнктура на зовнішньому ринку: стабільність попиту на зеленоспоживарську продукцію; – формування господаря-власника на землі внаслідок проведених реформ; – активна розробка програм альтернативного використання земель (зокрема, на основі виведення малопродуктивних угідь)
---	--	--

Проведений аналіз показує, що в Україні є всі передумови для успішної реалізації регіональної політики розвитку сільської місцевості, разом з тим невирішеність законодавчих, політичних, соціально-економічних питань гальмує розвиток сільських територій України і робить їх залежними від реалізації інших складових, напрямів регіональної політики в Україні.

В даному випадку найбільш адекватним варіантом вирішення проблем сільської місцевості в Україні може стати підхід, згідно якого на основі принципів партнерства, субсидіарності, доповнюваності, територіальності збалансованості соціально-економічного та екологічного розвитку буде розроблена і впроваджена в життя інтегрована концепція по сільському розвитку регіонів України.

Отже, таким чином, проведений аналіз показує, що в Україні є всі передумови для успішної реалізації регіональної політики розвитку сільської місцевості, разом з тим невирішеність законодавчих, політичних, соціально-економічних питань гальмує розвиток сільських територій України і робить їх залежними від реалізації інших складових, напрямів регіональної політики в Україні.

Висновки до 2 розділу

Роблячи висновок, можна сказати, що зелений туризм – корисний як для відпочиваючих, так і для господарів – селян, сільських громад, регіонів і держави в цілому, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки. Його розвиток також сприятиме збереженню селянства як носія української ідентичності, культури і духовності, це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує на всіляку підтримку з боку держави.

ЄС вбачає в зеленому туризмі основний важіль економічного підйому своїх сільських територій. За підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі. Також підраховано, що дохід, отриманий від одного ліжко-місця, еквівалентний річному доходу фермера від однієї корови. Тому для забезпечення пріоритетності розвитку зеленого туризму в Україні і наближення його до стандартів ЄС вбачається доцільним:

- упорядкувати нормативно-правову базу прийняттям Верховною Радою закону прямої дії «Про сільський зелений туризм» та Постанови Кабінету Міністрів з питань стандартизації його діяльності «Послуги туристичні. Туризм сільський зелений. Основні вимоги»;
- розробити регіональні програми розвитку сільського зеленого туризму з інтеграцією їх до Програми розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яку має затвердити Уряд держави;
- визначити методологію розроблення та впровадження моніторингу досягнення цільових показників зазначених програм на регіональному та загальнодержавному рівнях;
- завершити реформування системи державної статистики, провести її технічне переоснащення, зокрема, для забезпечення формування

електронних систем моніторингу регіональних та державної програм розвитку сільського зеленого туризму;

- створити інфраструктури державної фінансово-кредитної підтримки розвитку сільського зеленого туризму;

- організувати вивчення потреб ринку послуг сільського зеленого туризму у фахівцях і врегулювати чисельність їх набору у вищі навчальні заклади на основі державного замовлення за цільовими напрямками регіонів; створити в системі навчальних закладів різного рівня курси перепідготовки кадрів для цієї сфери туризму;

- створити систему інформаційно-аналітичного забезпечення сфери туризму, зокрема і сільського зеленого туризму, як складової державної інформаційної системи;

- делегувати Спілці сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, як органу фахового і громадського самоврядування, повноваження щодо розробки та впровадження загальноукраїнських стандартів сільського зеленого туризму, а також здійснення зовнішнього незалежного моніторингу державної та регіональних програм розвитку сільського зеленого туризму.

Впровадження вищезазначених заходів дозволить створити конкуренцію на ринку послуг зеленого туризму, зрости доходам сільських жителів та виведе з «тіні» селянські господарства, які займаються туристичною діяльністю з зеленого туризму. Розвиток зеленого туризму в Україні сприятиме спілкуванню людей з природою; екологічній просвіті населення; охороні природи; розвитку місцевого соціокультурного середовища; підвищенню рівня життя в сільській місцевості.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Характеристика Дніпропетровської області

Дніпропетровська область – один з найбільш економічно розвинених регіонів України. Вона характеризується вигідним географічним положенням, багатими природними ресурсами, потужним промисловим та науковим потенціалом, розвинутим сільськогосподарським виробництвом, високим рівнем розвитку транспорту і зв'язку, має багатий туристично-рекреаційний потенціал, який ще не повністю розкритий цікавими туристами.

Туризм сьогодні, це та сфера економіки, яка раніше не розглядалась як така, що може приносити серйозний дохід державі. Але наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. виявилось, що певний прошарок населення розвинених країн готовий сплачувати значні кошти за відпочинок, яким для них є туризм. Після розпаду Радянського Союзу та скасування перешкод для пресування його громадян через кордони, кількість туристів значно збільшилася. Зростання добробуту громадян дозволило їм виділяти частину заощаджень для подорожей та відпочинку. Кількість таких людей зростає з кожним роком.

Розвиток туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки.

Одна з основних причин спаду туристичних потоків – прифронтових розташування. Дніпропетровська область ніколи не була особливо цікава мандрівникам. Місцева влада визнає, що є проблеми з розвитком туризму. Саме тому обласна рада затвердила чергову програму розвитку туризму в Дніпропетровській області на 2017 – 2025 роки [4].

На її реалізацію витратили понад 218 млн. грн. Згідно з Програмою, хочуть сформувати різноманітний «туристичний продукт» регіону, розвинути туристичну інфраструктуру, рекламувати туристичну привабливість Дніпропетровщини в Україні та за її межами.

За виділені гроші повинні будуть презентувати область на різних виставках та інших заходах, організовувати інформаційно-рекламні тури, рекламні акції, в тому числі поширювати брошури та буклети, підтримувати «туристичні сторінки» на сайтах місцевої влади, організувати показ рекламних роликів на телеканалах світового рівня: National Geographic, Travel Channel, Deutsche Welle, BBC, CNN.

Дніпропетровська область має достатньо великий туристично-рекреаційний потенціал, крім того існують передумови для його розвитку: природні особливості регіону, який знаходиться на кордоні змішаних лісів та степової зони, унікальні водні ресурси; культурно-історична спадщина; етнографічно-культурний потенціал (народні промисли та ремесла). Туристична сфера області усе впевненіше заявляє про себе, як дійсно конкуренто спроможна індустрія, що відчутно сприяє економічному розвитку Дніпропетровщини та зростанню добробуту громадян.

Дніпропетровська область розташована в південно-східній частині України. Її площа – 31, 9 тис. кв.км (5,3% всієї території України). Дніпропетровська область – одна з найбільших областей України. Вона межує із 7 областями України: Херсонською, Запорізькою, Донецькою, Харківською, Полтавською, Кіровоградською, Миколаївською. Територія області складає 31,923 тис. кв. км (5,3% території України). В адміністративно-територіальному відношенні Дніпропетровська область поділяється на 22 адміністративні райони та 13 міст обласного підпорядкування (див. табл. 3.1) [40]. Найбільші міста: Дніпро (колишній Дніпропетровськ), Кам'янське (колишній Дніпродзержинськ), Кривий Ріг, Нікополь, Новомосковськ, Павлоград. Адміністративний центр –

місто Дніпро.

Таблиця 3.1 – Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні
на 1 січня 2017 року

	Райони	Міста	Міста спец. статусу, республіканського та обласного значення	Райони в містах	Смт.	Сільс. ради	Села
Україна	490	460	182	111	885	10279	28397
Київська	25	26	13	–	30	30	1126
Дніпро- петровська	22	20	13	18	46	288	1435

В Дніпропетровській області проживають представники більш ніж 80 національностей, найбільшу частку після українців (79,3%) складають росіяни – 18%. Населення – 3230,4 тис. за січень 2017 року.

Клімат помірно континентальний, із м'якою малосніжною із частими відлигами (середня температура січня – 5°C) зимою і спекотним сухим із частими зливами і сильними (що приносять посуху) південними вітрами (середня температура липня +22°C) влітку. Кількість опадів, більша частина яких припадає на теплий період, становить 400 – 490 мм на рік.

Область лежить у степовій зоні, де поєднуються північностепові підвищені та схиліві, на крайньому південному заході – середньорівнинні та схилово підвищені природно-територіальні комплекси. У зв'язку з високою концентрацією промислових підприємств особливе значення має охорона повітря, значні роботи проводяться по будівництву та реконструкції очисних споруд на великих промислових підприємствах.

Територія області становить собою хвилясту рівнину, сильно

розчленовану глибокими долинами річок, балок і ярів. У правобережній частині розташована Придніпровська височина (до 196 м), що поступово знижується в південно-східному напрямку, а лівобережна частина зайнята Придніпровською низовиною та відрогами Приазовської височини (до 211 м)

270-кілометровий відрізок долини головної ріки України, що припадає на територію області, заповнений водами Дніпровського (1932 р.) і Дніпродзержинського (1964 р.) водосховищ. Добре виділені долини дніпровських приток – Орелі, Самари, Вовчої, Мокрої Сури, Базавлука, Інгульця, Саксагані та ін., які істотно міліють у літній період, місцями створюють мальовничі ландшафти, що є природною окрасою Дніпропетровщини. Дніпропетровська область є унікальною за різноманітністю і запасами корисних копалин. Про багатства надр області відомо не тільки в державі, але й у Європі і в світі.

В Дніпропетровській області високий рівень економічного потенціалу області, густа заселеність території зумовили розвиток різних видів транспорту – авіаційного, залізничного, автомобільного, трубопровідного, річкового, електротранспорту, метрополітену. В області діють 2 міжнародних аеропорти, які пов'язують регіон з країнами далекого і ближнього зарубіжжя. Її територію перетинають 2 міжнародних (Київ – Луганськ, Харків – Севастополь) та 3 національні автомагістралі (Бориспіль – Запоріжжя, Дніпропетровськ – Миколаїв, Кіровоград – Запоріжжя). Центральний автовокзал в обласному центрі (Дніпропетровськ) – другий в Європі (після Гамбурзького) за розмірами і можливостям пасажиро-перевезень. Розвинена мережа залізничних магістралей, які з'єднують промислові райони країни, перевищує 3 тис. кілометрів. Важливими є також лінії Харків – Дніпропетровськ – Нікополь – Херсон, Харків – Синельникове – Мелітополь – Джанкой.

По території області проходять траси газопроводів Шебелинка – Дніпропетровськ – Одеса, Кременчук – Кривий Ріг – Кіровоград, нафтопровід Кременчук – Херсон. Діють Дніпропетровський і Дніпродзержинський

річкові порти [42].

В області активно розвивається такий напрямок підприємництва, як, зелений туризм. Відкриваються садиби, на яких відновлюються традиції України та Дніпропетровщини, в тому числі. Проводяться фестивалі і масові гуляння. Відкриваються нові маршрути екскурсій, на яких туристи мають можливість знайомитися з історичними пам'ятками Дніпропетровської області. Крім того, область багата заповідними зонами державного і місцевого значення, пам'ятками природи та заповідними урочищами.

На Дніпропетровщині перебувають 114 природно-заповідних територій та об'єктів, загальною площею 26,17 тис.га, що становить 0,8% від площі області, у тому числі 15 заказників державного і 33 – місцевого значення, 51 пам'ятка природи, 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 3 заповідних урочища [43]. Рекреаційними ресурсами області є м'який клімат, мінеральні джерела, лікувальні грязі. Рекреаційний потенціал річок, озер і водосховищ Дніпропетровської області сприяє розвитку водного туризму. А багатство кліматичних, рослинних, рибних ресурсів, близькість до водних артерій об'єктів культурно-історичної спадщини дозволяє створювати маршрути водного туризму різної тематичної спрямованості. Дніпропетровщина насичена ресурсами і для розвитку мисливського туризму та аматорського рибальства. Розвиток рибальства обумовлено наявністю 56 видів риб, 26 з яких представляють інтерес для рибальства [34].

На Дніпропетровщині розташовані 114 природно-заповідних територій і об'єктів, у тому числі 14 заказників державного значення та 33 – місцевого значення, 51 пам'ятка природи, 7 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища [43, 44].

Дніпропетровщину в основному сприймають тільки як промисловий регіон, металургійну та машинобудівну базу України. Тим часом тут багато цікавих, унікальних пам'яток. Сюди варто приїхати, щоб побачити Преображенський собор, перший камінь якого був закладений самою імператрицею Катериною II. Саме в Дніпропетровській області знаходиться

єдиний в Україні дерев'яний хрестоподібний храм, побудований без єдиного залізного цвяха, – дев'ятикупольний Свято-Троїцький собор – справжній шедевр дерев'яного зодчества XVIII століття.

У Кривому Розі є ландшафти, які почервоніли від окисленої залізної руди. Багряні тут не тільки землі, але і озера. Одним з перспективних туристичних місць Дніпропетровської області представник проекту «Шукач» Олександр Домбровський називає пагорби в селі Чкалове, утворені в результаті роботи роторних екскаваторів на кар'єрі Чкалова. На його думку, це місце схоже на місце в Китаї – кольорові скелі Чжан'є, куди з'їжджаються туристи з усього світу.

У Дніпропетровській області на державному обліку перебуває 11,9 тисяч нерухомих пам'яток, в тому числі 318 пам'яток архітектури, переважно XVIII – XX ст [51].

Найвідомішими туристичними об'єктами є культурно-архітектурні пам'ятки в с. Старі Кодаци, місця боїв козацьких військ з польською шляхтою, історико-культурні пам'ятки м. Дніпра, садиба-музей Д.І. Яворницького; місця, пов'язані з форсуванням Дніпра в роки другої світової війни, скіфські кургани IV ст. до н. е., місця розташування козацьких січей, музей ужиткового мистецтва Петриківського художнього орнаменту в с. Петриківка, про Парку ракет в Дніпрі, музеях, монастирях, храмах, водосховищах, незвичайних водоспадах, озерах, найкрасивіших будівлях сучасності і екстремальний туризм.

Здавна визначні пам'ятки Катеринославського краю привертали увагу як видатних письменників, художників, видатних діячів, так і чисельних туристів. Окрім історико-географічного (відвідання запорозьких святинь, історичних пам'ятників), гідрологічного та бальнеологічного (відпочинку на Солоному Лимані та Дніпровських водосховищах), геологічного (Волоські скелі), мінералогічного, геоботанічного, екологічного видів туризму, Дніпровський край може запропонувати потенційним туристам знайомство із своїм промисловим комплексом, що є одним із найбільших в державі, а по

деяких параметрах – й унікальним.

Село Орлівщина в Дніпропетровській області – місце з безліччю баз відпочинку і прекрасною природою. Село розташоване на лівому березі річки Самара. У цьому місці річка звивиста, з лиманами і заболоченими озерами. Мальовнича місцевість соснових лісів, пляжів на березі річки дозволить незабутньо відпочити. До того ж поблизу села розташовані регіональний ландшафтний парк місцевого значення Самарські плавні і ботанічна пам'ятка природи місцевого значення – орловщанські дубові насадження.

Водоспад на річці Кам'янці. Його називають Шолоховським або Токівським каскадним водоспадом. Цей невеликий водоспад розташований в степу. Довжина водоспаду – близько 14 метрів. На жаль, цивілізація торкнулася і цього водоспаду, та за радянських часів у Токівському кар'єрі почали добувати граніт. А до початку цих робіт на берегах водоспаду росли квіти, занесені до Червоної книги. Але це одне з найкрасивіших місць в Дніпропетровській області варто того, щоб його відвідати [46].

Дніпровські пороги – виступи гірських порід з річки Дніпро між містами Дніпро і Запоріжжя. Ще з давніх часів мандрівникам було відомо про дев'ять порогів, яким присвоїли назви.

Крім того, в Дніпропетровській області понад 700 курганів, які вважаються пам'ятками археології.

Кургани в районі Дніпровських порогів – вони найдавніші в світі, і це культові споруди, в першу чергу храми, святіліща-обсерваторії і тільки в останню чергу поховальні споруди. З'явилися вони приблизно 7 тис. років тому. Головне призначення курганів – це зняття протиріч між життям і смертю. Це головна суперечність всіх часів і народів, і кургани знімали це протиріччя. Експерсії до курганів і майданів (земляні споруди, що складаються з кільцевого валу, входу, що веде до кільцевому поглибленню, і бічних насипів-крил; призначення майданів до сих пір не з'ясовано) були б дуже цікавими для туристів. Археологічні пам'ятки містять чимало таємниць.

Одним з найцікавіших майданів Дніпропетровської області є Мавринський майдан в селі Межиріч Павлоградського району – значних розмірів земляна споруда, яке на перший погляд – звичайні високі земляні вали, зате з висоти пташиного польоту виглядає, як краб. На думку вчених, вік Маврійського майдану – більше п'яти тисяч років. Деякі дослідники вбачають зв'язок між його конструкцією і положенням сонця в різні пори року.

На Дніпропетровщині розташована могила кошового отамана Івана Сірка, є залишки Новобогордицької і Кодацької фортець, старі козацькі церкви.

Вже пройшов певний час з початку розвитку зеленого туризму на території України. Однак на Дніпропетровщині цей напрямок активно став розвиватися лише три роки тому. У регіоні, який довгий час вважався «нетуристичним», сподіваються, що сільські садиби, яких стає все більше, зможуть задовольнити попит міського населення в дешевому і комфортному відпочинку і водночас допоможуть скоротити безробіття в глибинці. Зараз сільський туризм вважається одним з найперспективніших в області. Городян все частіше стало тягнути «в село», і це призвело до сплеску пропозицій з боку сільських жителів [37].

Найбільшим попитом користуються Петриківський та Нікопольський райони області через багате історичне минуле цих територій. В цілому ж – всі об'єкти зеленого туризму, як правило, надають однаковий набір послуг: проживання в старовинних хатах, національна кухня і традиційні сувеніри. Відчути гостинність придніпровських господарів можливо оселившись у так званих «зелених» садибах. У кожній садиби – свої принади. На Нікопольщині гостей водять лісовими маршрутами. На Петриківщині туристів запрошують чотири козацьких хутора. Приміром, у зимівнику «Галушківка» гостей зустрічають козаки на конях, туристів пригощають блюдами старовинної української кухні та розважають театралізованим шоу з шабельним боєм. Майже в кожному районі вже є садиби з заняттями: Майже в кожному районі

вже є садиби з заняттями: «трояндове», господиня яка має сотні видів троянд дає майстер-класи з їх вирощування, «кам'яне», господар який вчить гостей обробляти природний камінь. Хтось із власників пропонує туристам разом варити варення, хтось катає на конях [39]. Найпопулярніші садиби:

1. «Садиба над озером», Криничанський район, смт. Кринички. Туристам пропонуються прогулянки на підводах і велосипедах, піші походи.

2. «Дім над ставом», Криничанський район, смт. Кринички. До послуг город, фруктовий сад і квітники. Садиба розташована на березі мальовничого ставка. Поруч етнографічний комплекс, культурні, побутові та торговельні об'єкти районного центру. Додаткові послуги: полювання, збір грибів та ягід, майстерня народних ремесел.

3. «Смарагдова долина», Криничанський район, садиба знаходиться у селі Новогуровк. На території садиби подорожуючим надаються альтанки, мангали, баня. Місце розташування садиби – в дивовижній долині, з каскадом ставків, ярами. Поблизу річка Саксагань, полювання, збирання грибів та ягід. Послуги: проживання, харчування, організація пікніків, відвідування власного зоопарку, оздоровчі прогулянки. Пляж на території садиби, прокат човнів та катамаранів.

4. «Сільське подвір'я», Криничанський район, садиба розташована у селі Світлогорське. До послуг якими відвідувачі можуть користуватися це город, фруктовий сад і квітники. Поруч мальовничі яри та луки. З послуг які надають господарі садиби це проживання, харчування, риболовля та організація пікніків, культурно-мистецькі заходи.

5. «Притулок рибалки», Криничанський район, садиба розташована у селі Катеринопіль. Садиба розташована на березі власного ставка і спеціалізується на риболовлі. Домашнє харчування. Можливе розміщення в наметовому містечку. Поруч – мальовничі яри та луки. Послуги – проживання, харчування, майстер-клас з приготування рибної юшки, відпочинок на ставку, участь у сільськогосподарських роботах.

6. «Перлина степу», Межівський район, с. Слов'янка. Садиба має третю

категорію засобів розміщення. В одній садибі розташована корчма та музей козацького побуту, в іншій – житлова садиба місцевого художника славнозвісного Петриківського розпису, третя садиба-музей гончарства.

7. Садиба «Хутір Галушківка», Петриківський район, с. Гречане. Садиба має першу категорію засобів розміщення. Заснована у 2012 р. Площа садиби: 1га. Площа зони відпочинку: 1га. Послуги: рибалка, полювання, їзда на конях, сауна, харчування, проживання, організація культурно-мистецьких заходів, екскурсія до музею Хреста, екскурсія до музею сільського побуту.

8. «Миколин хутір», Петриківський район, смт Петриківка. Проживання у рибацькій хатині на березі ставка (господарі власники ставка), збирання грибів, ягід, лікарських трав, організація пікніків, культурно-мистецьких заходів, екскурсія до музею «Хата Каленика».

9. «Козацька зірка», Петриківський район, садиба знаходиться у 8 – 10 кілометрах від Петриківки. Основного колориту садибі придає те, що господарі готують лише національну кухню, та проводять майстер-класи з приготування вареників та борщу.

10. «Степовий хутір», П'ятихатський район, с. Красноіванівка. Садиба розташована на околиці села на відокремленій затишній території, поруч великий ставок, річка Базавлук. Гостям пропонується риболовля на ставку, та готування вечері на мангалі.

11. Садиба «Шахим», Синельниківський район, с.Варварівка, Садиба має першу категорію засобів розміщення. Гостям пропонується харчування тільки з натуральних продуктів. Послуги: пішохідні та велосипедні прогулянки, походи в ліс за ягодами і грибами, купання в чистому водоймі, полювання в заповідних місцях Осокорового балки.

12. «Миколай Тягнирядно», Царичанський район, с. Рудка. Туристам пропонують екскурсії до комплексу Китайгородських церков (1754 – 1757 рр.), на величну гору Калитва, в музей історії регіону, проживання, харчування, майстер-клас з випічки домашнього хліба, екскурсії, мисливство.

13. «Стара хата», Царичанський район, с. Рудька. Послуги:

проживання, харчування, ночівля на сіновалі, відпочинок на лікувальному озері, майстер-клас з бісероплетіння, виготовлення мальованок, декоративний розпис предметів побутового вжитку, вишивка, ліпка з тіста, екскурсійне обслуговування, участь у сільськогосподарських роботах, фотополювання на фазанів (сезонно), катання на саях (сезонно).

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що Дніпропетровський регіон має великий потенціал та перспективи в майбутньому в сфері туризму, тому на Дніпропетровщині плануються деякі заходи, які розроблені спеціально для розвитку туристичної індустрії:

- розвиток міжнародного співробітництва у сфері туризму і курортів, формування позитивного туристичного й санаторно-курортного іміджу Дніпропетровщини;
- створення кадастру природних територій та ресурсів туризму, проведення їх економічної оцінки, опису та класифікації;
- забезпечення підготовки інвестиційних паспортів рекреаційних об'єктів області, привабливих для іноземних і вітчизняних інвесторів;
- упровадження моніторингу курортно-оздоровчих і рекреаційних територій та природних лікувальних ресурсів;
- розроблення мап, схем, буклетів, туристичних довідників, створення єдиної інформаційної системи з повним банком даних санаторно-курортних, рекреаційних, туристичних послуг області;
- створення навчального центру та позашкільних гуртків для розвитку активного етнографічного туризму.

3.2. Розробка зеленого туру до с. Гречане, Дніпропетровської області

Козацький хутір «Галушківка» знаходиться у Петриківському районі у с. Гречане Дніпропетровської області. Тут можна побачити предмети старовини, побувати на народних святах та фестивалях, а також покататись верхи, постріляти з лука та арбалета, повправлятися у метанні ножів та

булави, освоїти гончарну справу та техніку знаменитого на весь світ петриківського розпису. Заснований запорозькими козаками наприкінці XVII століття, козацький хутір «Галушківка» був відроджений на околиці сучасного села Гречане Петриківського району Дніпропетровської області, за 60 км від Дніпра, поблизу села Петриківка, де зародився петриківський розпис. Для любителів зеленого туризму це своєрідна подорож у минуле, долучення до козацької старовини.

Хутір «Галушківка» – єдиний етнографічний комплекс, який складається з трьох садиб XIX століття (музей, будинок художника та майстерня), а також козацьких укріплень з характерними атрибутами – куреннями, вежами, огорожею, бойовими знаряддями.

Особливий інтерес представляє етнографічний музей, який було відкрито в одній із садиб. Увазі відвідувачів представлено дві експозиції – музей Хреста та музей зеленого побуту.

Музей Хреста. Це перший і єдиний в Україні музей, який зібрав під одним дахом святі хрести різних часів і конфесій. Унікальні твори давньоруських і візантійських майстрів, предмети XVII – XVIII століть, твори ювелірів XIX – початку XX століття з Прикарпаття, Поділля, Слобожанщини та ін. – всього з 17 областей України. В колекції музею зібрано більше 2000 хрестів та хрестиків. Це натільні, наперсні, ручні православні, католицькі і греко-католицькі хрести з металу, дерева та кераміки.

Музей створений на базі колекції Віктора Векленко, історика і археолога. Музей Хреста задумано і втілено як частину етнографічного музею «Козацького хутора Галушківка». Тобто усі представлені хрести і хрестики показують частину тогочасної української духовної культури, зв'язки між різними християнськими регіонами України і Росії. У музеї Хреста зібрана унікальна із 17 областей України, які були створені майстрами різних епох, починаючи з часів Київської Русі і закінчуючи роботами сучасних умільців.

Музей сільського побуту – зразок козацького житла XVIII століття. Тут можна побачити автентичну меблі, старовинні предмети побуту, колекцію козацької зброї.

У майстерні на території козацького хутора «Галушківка» проводять майстер-класи з петриківського розпису, гончарства, плетіння ляльки-мотанки, бісероплетіння тощо.

В шинку хутора «Галушківка» на гостей чекає традиційний козацький обід з кулішем та узваром. Відпочинок на природі під Дніпром чудово доповнять прогулянки по території козацького хутора, активні розваги; для дітей є ігровий майданчик.

Для туристів, що мають бажання залишитися на хуторі на ночівлю, їм буде запропоновано відреставрований зелений будиночок художника.

Будинок художника розрахований на 8 осіб. Це справжній зелений будинок місцевого художника, роботи якого прикрашають інтер'єр. Будинок реставрований, в ньому збережений інтер'єр початку XX ст. В будинку є всі зручності, холодильник, туалет, душ з гарячою водою та сучасна система очищення побутових стоків. В іншому все як 100 років тому.

У таблиці 3.2 наведена скорочена програма туру до с. Гречане, Козацького хутора «Галушківка». Повна програма екскурсійного туру наведена додатку В.

У таблиці 3.3 зроблено повний розрахунок туру до села Гречане Козацького хутора «Галушківка».

Таблиця 3.2 – Скорочена програма туру до Козацького хутора
«Галушківка»

№ дня	Програма на день
1 день	Переїзд Дніпро – с. Гречане. Розміщення. Одразу після обіду піша прогулянка по селу Гречане, відвідування музею сільського побуту та музею Хреста. Після екскурсії вечеря та відвідування лазні.

2 день	Одразу після сніданку кінна вистава, катання на конях та годування тварин. Після обіду відпочинок на березі річки та риболовля. Увечорі приготування рибних страв з виловленої риби.
3 день	Після сніданку поїздка до села Петриківка, де за програмою майстер-клас з петриківського розпису та майстер-клас з гончарства. Після майстер-класів туристи мають можливість прогулятися Петриківкою. Після обіду повернення до с.Гречане. Увечорі за програмою фестиваль домашньої кухні та народні гуляння з ярмарком домашніх напоїв.
4 день	Одразу після сніданку виступ козаків, майстер-клас по стрільбі з луку, арбалету, метання булави та ножів. Потім, одразу після козацького виступу та майстер-класів фестиваль галушок. Після фестивалю трансфер с.Гречане – Дніпро.

Таблиця 3.3 – Розрахунок вартості туру

№	Витрати	На 2 особи, грн	На 4 особи, грн
1	Переїзд Дніпро – с.Гречане – Дніпро	480	960
2	Проживання в домі художника (4 доби)	1600	3200
3	ХАРЧУВАННЯ		
	Харчування (сніданок)	480	960
	Харчування (обід)	600	1200
	Харчування (вечеря)	400	800
	ВСЬОГО ЗА ХАРЧУВАННЯ	1480	2960
4	ЕКСКУРСІЙНА ПРОГРАМА		
	Екскурсія до музею сільського побуту	120	240
	Екскурсія до музею Хреста	80	160
	Катання на конях (30 хв)	200	400
	Майстер-клас з петриківкою розпису	200	400
	Майстер-клас з гончарства	200	400
	Відвідування лазні	200	400
	Майстер-клас по стрільбі з луку, арбалета, метання булави та ножів	80	160
	ВСЬОГО ЗА ЕКСКУРСІЙНУ ПРОГРАМУ	1100	2200
5	Страховання від компанії UNIQA	428	856

6	Винагорода туристської фірми у розмірі 15% від вартості туру	764	1526
7	ПДВ 20%	152	306
	ПОВНА ВАРТІСТЬ ТУРУ	6004	12008

Виходячи з виконуваних розрахунків, вартість туру до хутора «Галушківка» на двох становить 6004 грн, на чотирьох 12008 грн. У вартість входить проїзд в обі сторони, проживання та харчування, екскурсійна програма. Ціна та турпакет може змінюватись, в залежності від сезону.

Отже, підводячи підсумок, можна сказати, що зелений туризм може ефективно розвиватися і функціонувати не скрізь, а лише в регіонах, які не охоплені діяльністю, яка забруднює навколишнє середовище, на таких територіях як села, малі міста з характерною традиційною архітектурою, побутом, культурою, сільськогосподарські ферми, лісовий фонд, природні парки і специфічні охоронювані території, зони відпочинку і дачні зони, природні феномени, монастирі і священні місця, пам'ятки народної культури під відкритим небом. Так як Дніпропетровщина є промисловою областю, то на її території знаходиться мала кількість зелених сільських садиб, цей фактор є одним із багатьох, які впливають на розвиток сільського туризму в області. Варто відзначити, що екологічний стан області, не єдина проблема в організації зеленого туризму:

- недостатньо розвинена інфраструктура або повна її відсутність у ряді сільських територій;
- недостатня інформованість сільських жителів про можливості розвитку зеленого туризму;
- низька ресурсна забезпеченість селян, бажаючих займатися організацією зеленого туризму;
- критичне скорочення чисельності працездатного сільського населення – носіїв культури;
- відсутність гарантій безпеки туристів;

- відсутність кваліфікованих кадрів для організації зеленого туризму;
- відсутність державної некомерційної реклами;
- відсутність кооперації між усіма учасниками процесу розвитку;
- відсутність єдиної загальнодержавної програми та фінансового забезпечення підтримки розвитку зеленого туризму.

Висновки до 3 розділу

Зелений туризм сприяє вирішенню основних соціально-економічних проблем села, тому саме це є основними перспективами для розвитку в Дніпропетровській області:

- 1) покращення благоустрою садиб та сіл ;
- 2) зростання зайнятості сільського населення (особливо жінок);
- 3) зростання доходів та підвищення життєвого рівня сільських жителів при відносно невеликих фінансових витратах;
- 4) різноманітної продукції присадибного господарства;
- 5) стимулювання виробництва та реалізація на місці продукції особистого селянського господарства, як готових продуктів харчування, так і вирощених на присадибних ділянках овочів і фруктів;
- 6) охорона місцевих пам'яток історії і культури, збереження місцевих звичаїв, народних промислів;
- 7) підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення;
- 8) покращення демографічної ситуації шляхом повернення молоді до села.

ВИСНОВКИ

Зелений туризм (ще називають – сільський туризм) є діяльністю, яка проходить в контакті з природою, життям у таборі або маленьких селищах. Вона пов'язана з проживанням у сільській місцевості, сільськогосподарською роботою, знайомством життя у невеликих селищах, пішими екскурсіями по природним об'єктам, вивченням флори і фауни.

Зелений туризм тісно пов'язаний з іншими видами туризму, в першу чергу з рекреаційним, культурним, спеціалізованими видами туризму. Цей вид туризму переважно індивідуальний і сімейний вид відпочинку, на відміну від масового він не має шкідливого впливу на навколишнє середовище і, в той же час, вносить істотний внесок в регіональний розвиток.

Виявлено, що потенційно зелений туризм може допомогти вирішити головні проблеми села: зупинити процес деградації сільських регіонів, зберегти і відтворити культурну спадщину, створити нові робочі місця, підвищити рівень доходів населення, сприяти розвитку соціальної та інженерної інфраструктури місцевості. Але ця індустрія стикається з комплексом проблем, вирішити які на місцевому рівні непросто.

Зелений туризм в Європі знаходиться на досить високому рівні, та в даний час дуже популярний в силу дії наступних факторів: зростання мобільності громадян за рахунок збільшення кількості особистого транспорту; більш ефективної організації вільного часу (вихідні, більш часті і короткі канікули); зростання динамічності і рівня стресів у сучасного міського життя; різноманітності і збільшення якості послуг, пропонованих власниками туристичних структур в сільській місцевості, їх спеціалізації; орієнтації туристів на невеликі і комфортабельні структури розміщення, в яких панує сімейна атмосфера; активного проведення часу поза міськими зонами (екскурсії, прогулянки, специфічні види спорту); підвищеного інтересу до культурних цінностей, традицій, місцевим свят. Пошук нових видів діяльності на селі привів до сплеску цікавості до зеленого туризму як з боку

селян, які бачать і розвитку зеленого туризму стабільне джерело доходів, так і міського населення: статистичні дослідження показують, що 35 % городян віддають перевагу у сільській місцевості.

Лідерами за обсягами розвитку та реалізації послуг зеленого туризму в Європі є Франція, Іспанія та Італія, де зелений туризм вже сформувався у високорентабельну та прибуткову галузь економіки, та вийшов на рівень міжнародної економічної спеціалізації. В Україні зелений туризм не встиг отримати таке широке поширення, як за кордоном, тому рівень його розвитку знаходиться на низькому рівні. Найбільш розвинут в Західній Україні, а саме Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській та Чернівецькій. Основу цієї історичної території складають три області – Тернопільська, Хмельницька і Вінницькій. В Центральній та Східній частинах України це Полтавська, Дніпропетровська області. Поки тільки в даних регіонах сільський туризм отримує певний розвиток.

Було досліджено природно-ресурсний потенціал Дніпропетровської області. Рекреаційне багатство Дніпропетровської області сприяє розвитку багатьох видів туризму, які розкривають перед туристами багате різноманіття видів флори і фауни. Тут створюються цікаві туристичні маршрути різної тематичної спрямованості: екологічні, геологічні, етнографічні.

Розвиток зеленого туризму на території Дніпропетровської області забезпечується надзвичайно сприятливими природними та соціокультурними факторами. Велика частина населення України проживає в містах, причому значна частина – в промислових мегаполісах, де повітря, вода і ґрунт забруднені отруйними хімічними речовинами. Проживання в подібних містах-монстрах шкідливо для здоров'я і самого життя людини. До того ж, в сучасних квартирах людина оточений хімічними матеріалами. Те ж саме і в робочих приміщеннях. В результаті проживання в настільки агресивному середовищі призводить до неминучого ослаблення захисних сил організму, після чого починаються нескінченні хвороби. Природно, що міським

жителям необхідно регулярно виїжджати в чисте природне середовище для підтримки свого здоров'я, особливо під час відпусток і канікул. Своєрідним порятунком для них може послужити зелений туризм. Все це робить зелений туризм дуже привабливим для жителів промислових мегаполісів. Особливо гарний він для сімейного відпочинку. Село Гречане має крім високого рівня екологічного стану, чистого повітря і водойми, пам'ятки, які допоможуть цікаво із користю провести час.

Щоб досягти успіху потрібне належне фінансування, створення програм розвитку та відповідних проектів, вирішення інших проблем. Одною із проблем, з якою зіткнулися представники зеленого туризму на Дніпропетровщині – відсутність поширення даного явища.

Розроблена програма зеленого туру в с. Гречане до хутора «Галушківка» може бути використана в туристичній фірмі. Тур розрахований на двох та на чотирьох осіб на 4 дні. У вартість входить переїзд Дніпро – с. Гречане – Дніпро, проживання, харчування та екскурсійна програма. вартість туру на двох становить 6004 грн, на чотирьох 12008 грн.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що на території Дніпропетровської області є всі передумови для розвитку зеленого туризму, який буде супроводжуватися більш тісним знайомством гостей з природою, історією та культурою Дніпропетровщини, поліпшенням взаєморозуміння між різними верствами суспільства, збільшенням особистісних міжкультурних обмінів, а в кінцевому підсумку, гармонізації суспільства.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.11.2023).
2. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 року № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 29. ст. 232.
3. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. ст. 241.
4. Про внесення змін до рішення обласної ради від 20 червня 2014 року № 532-26/VI «Про Програму розвитку туризму у Дніпропетровській області на 2014 – 2022 роки» (зі змінами) URL : <https://oblrada.dp.gov.ua>. (дата звернення: 23.11.2023).
5. Асоціація індустрії гостинності в Україні. URL : : <http://aigu.org.ua/zelenii-tourism.html>. (дата звернення: 23.11.2023).
6. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети*. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. 2008. №1 (6). С. 138–143.
7. Биттер О. А. Уровень жизни сельского населения. Львів: Укр. технологии, 2005. 253 с.
8. Бондаренко М.П. Туристичний сектор економіки України: реалії та перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2019. №1. 159 с.
9. Братюк В.П. Аналіз досвіду західних країн щодо формування державної політики сприяння розвитку туризму. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. № 9 (135). С. 63.
10. Брухан К.С. Организационные аспекты определения места агротуризма в системе научных дисциплин. Переяслав-Хмельницкий гос. мед. ун-т имени Григория Сковороды. Переяслав-Хмельницкий: СКД, 2008. С. 304–306.
11. Васильєва Н.В. Розвиток сільського зеленого туризму в Україні.

Науковий вісник Національного аграрного університету. К. : НАУ, 2010. Вип. 124. С. 24–31.

12. Васильев В. Организация и планирование деятельности сельского туризма: метод. пособ. К.: Лиля, 2015. 56 с.

13. Васильев В. Пособие для инспектора по вопросам категоризации индивидуальных средств размещения. Ивано-Франковск: Лиля, 2014. 79 с.

14. Васильев В. Сельский зеленый туризм: метод. рекомен. для хозяев усадеб У. Васильев. В. Трилис. Н. Кудла – К.: Дом. огород. сад. 2011. 80 с.

15. Винниченко І. І. Середовище турбізнесу: Навч. посіб. К.: Академперіодика, 2011. 220 с.

16. Вуйчик О. Вплив рекреаційно-туристичного комплексу на розвиток економіки держави. *Вісник Львівського університету*. Серія «Міжнародні відносини». 2010. № 24. 94 с.

17. Галин В.В. Сельский зеленый туризм: от А до Я: терминологический словарь-правочник. Симферополь : АРИАЛ, 2011. 208 с.

18. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основні організації: Про розвиток зеленого туризму (СЗТ) в Україні. *Економіка АПК*. 2019. №10. С. 148 – 155.

19. Горішевський П. Сільський зелений туризм або відпочинок у селі. *Туризм сільський зелений: науково-популярний журнал*. 2018. № 1. 63 с.

20. Сравнительная характеристика моделей развития сельского туризма в странах восточной Европы. URL : nbuv.gov.ua. (дата звернення: 23.11.2023).

21. Ілляшенко С.М. Аналіз ринкових можливостей і потенціалу інноваційного розвитку організації на базі екологічних інновацій. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 3. С. 229–241.

22. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Книги-XXI, 2013. 298 с.

23. Кравченко Н. Роль сільського туризму в розвитку проблемних регіонів Полісся. Географія. Економіка. Екологія. Туризм: Регіональні студії. Ніжин, 2013. С. 250.
24. Кудла Н. Організаційні аспекти розвитку агротуристичної діяльності. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2008. Вип. 124. С. 86–91.
25. Кудла Н. Структурные изменения деятельности личных крестьянских хозяйств в сфере предоставления туристических услуг. *География и туризм: европейский опыт*: материалы III Междунар. наук. конф. Л.: ВЦ ЛНУ им. И. Франко, 2009. С. 83–84.
26. Кудла Н. Маркетинг туристических услуг: учеб. пособ. К.: Знання, 2011. 351 с.
27. Кудла Н. Менеджмент туристского предприятия: учебник. К: Знання, 2012. 343 с.
28. Кудлай В. Г. Необхідність і перспективи автоматизації процесу планування фермерського бізнесу. КНЕУ. 2013. С. 256–259
29. Лужанський Т.Ю., Махлинець С.С., Тебляшкіна Л.І. Зелений туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навчальний посібник./ За редакцією д. г. н., професора Волошина І. М. К.: Кондор, 2018. 385 с.
30. Мальчикова Д.С. Порівняльний аналіз проблем розвитку сільської місцевості України і Європейського Союзу в контексті розробки заходів регіональної політики і управління сільськими регіонами. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Міжнародні відносини. Вип. 4. 2009. С. 158–163.
31. Матеріали першого Міжнародного науково-практичного семінару «Аграрний екологічний туризм у країнах Центральної і Східної Європи»: Збірник доповідей. Стрий: ТОВ «Укрпол», 2010. Т. 1. С. 15–18.
32. Машика Т. Власнику сільської садиби: метод. реком. / Т. Машика. Н. Машика. Ужгород: Ліра, 2006. 68 с.

33. Мельник А.Ф. Організаційно – економічні механізми розвитку територіального комплексу послуг. Тернопіль: Збруч, 2014. 254 с.
34. Оніщенко С.Л. Механизм категоризации усадеб в развитии зеленого туризма *Экономика АПК*. 2010. №8. С. 102–108.
35. Осипчук Н. Зелений туризм: Дослідження зеленого туризму з позиції Міністерства культури та туризму, послуги які надаються відпочиваючим, кількість працюючих підприємств у сфері зеленого туризму. *Соціальна політика*. 2005. 6 червня. №23. С. 4.
36. Петренко О.Н. Влияние экотуризма на сбалансированное развитие сельских территорий. *Вестник Львовского университета. «Международные отношения»*. Вып. 24. Львов: ЛНУ им. Ивана Франко, 2008. С. 147–154.
37. Пістун М.Д. Регіональна політика в Україні: суспільно-географічний аспект: Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 130 с.
38. Пітюлич М.М. Особливості функціонування зеленого туризму в Україні та досвід європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер. «Економіка». 2011. С. 154–157.
39. Програма добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму. URL : <https://www.greentour.com.ua> (дата звернення: 23.11.2023).
40. Программа добровольной категоризации в сфере сельского зеленого туризма «Украинская гостеприимная усадьба». Васильев. П. Горішевський. Ю. Зинько и др. К.: Дом. сад. огород. 2009. 32 с.
41. Регіонологія туризму. Науково методичне видання / За редакцією д.е.н., проф. Д.М. Стеценка, Київ. 2014. 218 с.
42. Рутинський М.Й. Сільський зелений туризм: Навч. посіб. К.: Вища школа, 2006. 271 с.
43. Сердюк О.М., Зайцева В.М., Понамаренко В.І., Кукліна Т.С. Аналіз та оцінка потенціалу туристських територій: навч. посіб. для вищ.навч.закладів Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2013. 142 с.

44. Стан підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні та за кордоном. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/sostoyanie-sfere-selskogo-zelenogo-turizma>. (дата звернення: 23.11.2023).
45. Ткачук В. Институциональное обеспечение туризма как формы диверсификации сельскохозяйственного производства. *Аграрная экономика*. 2012. Т. 3. №1-2. С. 83–87.
46. Топчієв О.Г. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: навч. метод. посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. 224 с.
47. Трилис В. Программа «Зеленый дом» – украинский опыт экологической сертификации в сельском туризме. Туризм сельский зеленый. 2005. №3. С. 6–7.
48. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. К.: Вища школа, 2002. 195 с.
49. Цвид Н.В. Зелений туризм як найбільш перспективний і екологічно безпечний аспект розвитку приватного підприємництва на Волині. *Вісник. Х.*, 2003. Вип. 1 – 2 (3 – 4). С. 216–221.
50. Черевко Г.В. Класифікація агротуристичних господарств. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 132–139.
51. Черчик Л.М. Сельский туризм как эффективная форма самостоятельной занятости в трудообеспеченных регионах. *Регион. экономика*. 2009. №1. С. 178–182.
52. Шимечко Г.И. Агротуризм как направление предпринимательства: теория и практика. Львів: Лига-Пресс, 2009. 206 с.
53. Як українці подорожують Україною під час війни: ГС «Візит Юкрейн». URL : <https://visitukraine.today/uk/> (дата звернення: 23.11.2023).
54. Усачов М.В., Віндюк А.В. Особливості сучасного сільського туризму *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства* : матеріали міжнар. наук. конф., 10 лист. 2023 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 651–654.

ДОДАТКИ

Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму
в Україні

сертифікат

першого рівня

Цей документ засвідчує відповідність
агросадиби вимогам програми категоризації
«Українська гостинна садиба»

Виданий власнику агросадиби _____

Село _____
Район _____
Область _____

Протокол комісії з категоризації № _____ від «__» _____ 20__ р.
Дійсний до «__» _____ 20__ р.

Голова правління Спілки _____
Голова комісії з категоризації _____

Додаток В

Дні	Програма перебування
	Хутір «Галушківка», с. Гречане
1	10:00 – трансфер автовокзал Дніпро – с. Гречане 11:30 – розміщення 14:00 – обід 15:00 – піша екскурсія «Природа с.Гречане» 16:00 – екскурсія до музею сільського побуту 17:00 – екскурсія до музею Хреста 18:00 – вечеря 21:00 – відвідування лазні
2	8:00 – сніданок 10:00 – кінна вистава 11:00 – катання на конях 12:00 – годування тварин 14:00 – обід 15:00 – відпочинок на березі річки, риболовля 20:00 – приготування рибних страв з виловленої риби 21:00 – «вечірні посиденьки»
3	8:00 – сніданок 10:00 – виїзд до села Петриківка 10:30 – майстер-клас з петриківкою розпису 12:00 – майстер-клас з гончарства 13:00 – прогулянка по с. Петриківка (самостійно) 14:00 – обід 15:00 – повернення до с. Гречане 15:30 – вільний час 17:30 – фестиваль домашньої кухні 20:00 – народні гуляння з ярмарком домашніх напоїв 21:00 – вільний час
4	8:00 – сніданок 10:00 – виступ козаків 12:00 – майстер – клас по стрільбі з луку, арбалета, метання булави та ножів 13:00 – фестиваль галушок 15:30 – Трансфер с. Гречане – Дніпро автовокзал